ION I. IONICA

MANIFESTARILE SPIRITUALE IN CERCETAREA SOCIOLOGIEI

BUCUREȘTI
1940

ION I. IONICA

MANIFESTARILE SPIRITUALE IN CERCETAREA SOCIOLOGIEI

BUCUREȘTI
1940

Prezentăm în capitolele care urmează — extrase din volumul „Indrumări pentru monografiile sociologice" publicat de Institutul de Ştiinţe Sociale al României — problemele sociologiei manifestărilor spirituale şi planul general pentru cercetarea lor în cadrul de vieaţă al satului românesc. Paginile de ţinută generală sunt urmate de un îndreptar amănunţit pentru cercetarea Mitologiei şi Ştiinţei populare.

PROBLEMELE SOCIOLOGIEI SPIRITUALE

Sociologia manifestărilor spirituale cuprinde, într'o nouă încadrare sistematică, problemele ridicate până acum fie de sociologia religiei, fie de sociologia artei, a limbei, a științei etc. Toate aceste probleme sunt de altfel de dată recentă și derivă din preocupări care au prelungit de curând Filosofia și Istoria (sub alte raporturi: Etnografia). Ele au fost puse odată cu extinderea punctului de vedere sociologic în tratarea creațiunilor culturale ale societății.

Și Arta și Religia, și Morala, Știința-Filosofia ș. a. m. d. pot fi, și au fost multă vreme, exclusiv privite în ele înseși, în valorile interioare realizate, valori cărora se acordă și un caracter absolut. Văzute astfel, în cadrul unor discipline normative — teologia, estetica, etica etc. —, valorile spirituale ale societății sunt judecate în raport cu idealul viu al ei. E acesta un punct de vedere mereu valabil, care însă nu ne va reține aci.

Punctul de vedere sociologic aduce într'un asemenea domeniu o altă perspectivă. El consideră toate aceste clase de valori ca sisteme de fapte prinse în ansamblul unei vieți sociale date și condiționate atât de etapa de evoluție a acesteia cât și de funcțiunile întregului social.

Calea spre acest nou punct de vedere a fost pregătită atât în cercetarea istorică a civilizațiilor umane sau în investigația etnografică a popoarelor neeuropene, cât și în speculația filosofică. In această din urmă privință — și socotim util să o notăm — două se arată a fi rădăcinile și liniile de desvoltare ale noii atitudini. Una din aceste linii pornește dela teoria hegeliană a mersului evolutiv al spiritului în materie, cealaltă din Dinamica Socială a lui *Aug. Comte*. Din doctrina hegeliană — pentru care marile clase de manifestări spirituale apar la sfârșitul cursei dialectice a Ideii, când, din negațiunea

spiritului subiectiv prin spiritul obiectiv (manifestat prin Drept, Moravuri şi Moralitate), se naşte spiritul absolut cu formele sale succesive: Artă, Religie, Filosofie — din această doctrină va avea să se desvolte mai târziu pe latura logică, teoria marxistă a Istoriei cu susţinerea condiţionării economic-sociale a „ideologiei" (Zur Kritik der pol. Oekonomie). In vremea noastră, această linie ideologică ajunge la moderna sociologie a ştiinţei (Soziologie des Wissens a lui Mannheim), alături de care trebue să semnalăm, pentru acelaşi domeniu al sociologiei spirituale, sociologia culturii (Kultursoziologie a lui A. Weber.), rezultată şi dintr'o altă filiaţie de idei.

Din dinamica socială a lui *Aug. Comte*, care consideră sistemul de idei al unei societăţi — sistem definitoriu pentru viaţa socială — dependent de locul pe care îl ocupă aceasta în evoluţia istorică (succesiunea celor trei stări) s'a desvoltat în Franţa, îndeosebi interpretarea sociologică a cunoştinţei şi a valorilor spirituale (E. Durkheim, Lévy-Bruhl, H. Hubert, M. Mauss etc.).

Pe de altă parte, cu libertatea de judecată pe care o oferă o largă perspectivă de timp şi de spaţiu, istoricii şi etnologii aplecaţi asupra faptelor au scos la lumină tot mai mult legătura concepţiilor dominante (religioase, morale etc.) ale unei societăţi cu instituţiile şi condiţiunile ei generale de viaţă. Străduinţa lor a fost de a înfăţişa tot mai cuprinzător datele aparent răsleţe ale istoriei sau ale etnografiei lor, la o anumită epocă sau într'un anumit loc, ca elemente ale aceleiaşi vieţi. Intre lucrările de istorie în această privinţă rămâne şi astăzi ca un model monografia cetăţii antice a lui *Fustel de Coulanges*. Vechiul cult al strămoşilor este arătat acolo ca rădăcină a Dreptului şi a Politicei, a organizării private şi publice în societatea arhaică grecoromană. Ca şi în vederea lui Aug. Comte, societatea apare aci sprijinindu-se pe realităţi spirituale.

Paralel în Germania, în domeniul etnologiei, al istoriei, al confluenţei lor cu psihologia — în ceea ce ar alcătui o antropologie spirituală — un loc deosebit de important îl ocupă, în a doua jumătate a secolului trecut, vederile unui *Adolf Bastian* (Elementargedanken und Völkergedanken) şi, la începutul secolului nostru, sistematizările unui *W. Wundt* cu a sa Völkerpsychologie (Sprache, Mythus, Kunst, Sitte).

In prezentări concrete şi unitare, etnologi de strictă specialitate, dela *Spencer* şi *Gillen* până la *Rivers*, *Malinowsky* şi *Leenhardt*, apoi, în Germania, un *Vierkandt*, un *Thurnwald*, un *Graebner*, în America un *Cushing*, un *Boas*, un *Kroeber* etc., au adus contribuţiuni hotărîtoare pentru înţelegerea sociologică a diferitelor grupe de manifestări spirituale.

Sociologia spirituală, ca tendință generală explicativă, pune accentul pe realitatea spirituală a vieții sociale. Pentru *Aug. Comte*, bună oară, societatea este în primul rând un sistem de idei, iar schimbarea acestuia aduce după sine, la orice epocă a istoriei, modificarea tuturor celorlalte aspecte ale vieții sociale. Aproape de noi, *C. Bouglé* va spune, deasemenea, că „reprezentările colective formează nodul vital al oricărei societăți" (C'est par leur conscience que les hommes sont liés. Les croyances collectives sont le noeud vital de toute société).

Pe aceeași linie se găsesc încă și alte încercări de înțelegere sau explicare a naturii și evoluției vieții sociale. Amintim între ele pe aceea a unui *B. Kidd*, care face din religie factorul hotărîtor al evoluției societăților umane, apoi pe aceea a unui *J. G. Frazer*, înfățișând în lunga serie a superstițiilor omenești elementele determinante ale instituțiilor sociale, și chiar teoria unui *Durkheim*, în care religia apare ca un fel de realitate matcă a activității sociale.

In teoria monografiei sociologice, noi considerăm valorile spirituale ca o realitate constitutivă a vieții sociale, dar nu ca singura realitate de bază, alături de ea stând în aceeași categorie constitutivă, valorile economice. Legea paralelismului sociologic, care leagă toate manifestările sociale într'o strânsă interdependență în cadrul mare al unității de viează a societății, leagă în același fel și manifestările spirituale, care nu mai apar acum nici ca un factor unic determinant al vieții sociale, nici ca o suprastructură în întregime determinată de alți factori, ci ca unul din elementele unui sistem interdependent. Vom putea considera deci, după îndrumarea faptelor, valorile spirituale ale societății, când condiționate de elemente economice, juridice, politice sau de factorii cadrelor în care se desfășoară, când condiționând ele procese ale vieții sociale.

Cercetarea modernă în acest domeniu al manifestărilor spirituale a ajuns să desprindă și să constitue mai multe sociologii speciale, privind clase limitate de valori spirituale. Astfel au fost schițate succesiv o sociologie a religiei, în strânsă legătură cu istoria religiilor și ca o prelungire a ei, apoi o sociologie a moralei, o sociologie a artei, o sociologie a științei, o sociologie a obiceiurilor etc. Toate acestea — încă în proces de formație — aduc problematici noi care ne interesează îndeaproape în legătură cu îndrumarea însăși a cercetării noastre monografice a manifestărilor spirituale.

Trăsătura comună a acestor sociologii particulare e considerarea claselor de fapte respective ca funcțiuni ale vieții sociale.

Sociologia religioasă, bună oară, — făcând abstracție de valoarea

teologică a conceptelor — își înfățișează religia ca un sistem solidar de practici și reprezentări legat de o comunitate și în strânsă dependență de condițiile de vieață ale acesteia. Ea urmărește fie procesul de constituire și de filiație ale acestor practici (ritologie) și reprezentări (mitologie), prinse în instituțiuni centrale (cum e sacrificiul sau în general cultul), a căror finalitate socială se caută — în acest sens avem studiile dela Année Sociologique, *Em. Durkheim*, *H. Hubert*, *M. Mauss* etc. — fie în înrâurirea lor ca sistem de atitudini, în largul câmp al vieții colective — în acest sens avem studiile de sociologie religioasă ale unui *Max Weber* (mult mai cuprinzătoare însă ca orizont), urmărind consecințele economice ale diverselor etici practice religioase —, fie, însfârșit, dependența lor de structura grupului uman.

Sociologia morală privește în primul rând faptele și apoi ideile. Ea consideră vieața morală a unei societăți ca un ansamblu de raporturi vii între membrii societății, apoi aceste raporturi le urmărește în paralel cu ideile, care cuprind normele, judecățile și idealurile morale ale grupului. Intr'o anumită direcțiune (Lévy-Bruhl), ea reduce cercetarea vieții morale la studiul moravurilor. Dar o sociologie a moralei, așa cum o concepe b. o. *Durkheim*, îmbrățișează fenomenul moral în întregul său de la actul mărunt al moralității cotidiene până la înalta concepție a Binelui suprem. Ceea ce este caracteristic pentru problematica sociologică în acest domeniu este raportarea explicativă a unor asemenea fapte și idei la necesitățile vieții practice, la condițiile economice, politice, religioase ale colectivității. Morala este astfel legată de cadrul social în care relațiunile umane se integrează — morală familială, morală profesională, morală civică etc. — iar idealul moral este înfățișat ca o proiecțiune a dinamismului social.

Foarte aproape de sociologia moralei stă o *sociologie a obiceiurilor* privite ca forme tipice de deprinderi colective. Intru cât sunt considerate în conținutul lor religios, magic, moral etc., obiceiurile sunt tratate în cuprinsul sociologiei respective, religioase, morale etc.; întru cât sunt văzute însă în forma lor, ca tipare tradiționale de acțiune, ele intră mai curând în cadrul unei sociologii a manifestărilor regulative. O deosebită importanță e acordată aci obiceiurilor sub aspectul lor ceremonial, care înfățișează complexe de mare densitate socială.

Sociologia artei pune problema funcțiunii fenomenului artistic în vieața socială. Ea urmărește această problemă și sub aspectul său general și sub înfățișările particulare ale rolurilor pe care diferitele clase de manifestări artistice — artă decorativă, dans, muzică, literatură etc. — le au în desfășurarea vieții unei colectivități. Pe de-o

parte, ea are să precizeze conceptul social al artei, pe de alta însă are să pună în lumină condiționările sociale ale faptelor artistice. In această din urmă direcție, cercetarea e îndrumată să pună în relief filiația, variația și frecvența motivelor și formelor în raport cu zonele spațiale și sociale, adică cu grupul și subgrupurile care le poartă. Sunt de notat deopotrivă prilejurile de producere ca și legătura continuă a faptelor artistice cu ansamblurile sociale în care se integrează. Pentru larga sa cuprindere, domeniul acesta se împarte obicinuit, în cercetarea sociologică, după clasele de manifestări artistice și chiar după genurile deosebite.

Sociologia științei pune problema condiționării sociale pentru valorile de cunoaștere. Intr'o anumită formulare, care se resimte de preocupările mai vechi ale „suprastructurei" ideologice și de tendințele istorismului german, ea ne este prezentată de *Mannheim*, care raportează la planul social (clase, grupuri) atât rezultatele cât și structura gândirii, considerându-le, la fiecare moment, ca expresiune a realității istorice.

In cadrul său cel mai larg, sociologia științei îmbrățișează problema integrală a cunoștinței umane, dela categoriile logice, la structura conceptelor și a reprezentărilor, la diviziunile interioare ale științelor și la rezultatele lor. Cercetările întreprinse mai cu seamă asupra categoriilor mintale (număr, timp, spațiu), apoi asupra conceptelor și reprezentărilor, a clasificării lor, au pus în lumină strânsa dependență a activității mintale de structura totală a unei societăți. Un alt aspect al problemei sociologice a cunoștinței este acela al înrâuririi, al formelor de acțiune, care coboară în vieața socială din concepțiile și rezultatele științei umane, la o anumită epocă. Intreaga problemă a tehnologiei se leagă aci.

Sociologia limbei privește fenomenul linguistic ca un fapt prin natura lui social. Ea caută să-i arate funcțiunea în vieața unei colectivități și să-i explice variațiile (fonetice, morfologice, semantice etc.) prin mișcările însăși ale vieții sociale. Direcția nouă sociologică (Malinowsky, Sommerfelt) vede chiar limba, nu ca un ansamblu de mijloace de expresie, ci, originar, ca un sistem de acțiuni (asemănător riturilor) prin care societatea acționează întâi asupra lumii înconjurătoare pentru ca mai apoi, să o conceapă. Această vedere ne face să înțelegem și valoarea care se acordă cuvântului mai cu seamă în societățile primitive.

Tratarea sociologică a limbii ridică probleme care privesc legătura formelor linguistice cu formele gândirii într'o anumită societate, cu particularitățile structurale ale societății. Cercetarea are de urmărit,

de asemenea, distribuţia interioară a graiului — după sexe, clase sociale, profesiuni, prilejuri etc. — ca şi răspândirea ei pe unităţi regionale; apoi, alături de graiul comun, urmăreşte graiurile speciale până la sistemele de comunicare prin semne.

Toate aceste sociologii speciale tratează probleme particulare ale vieţii spirituale. In afara lor însă — şi ele pot fi încă mai multe — se pune şi o problemă de ansamblu a vieţii spirituale. Aceasta este *problema structurii spirituale totale a unei societăţi.* E de subliniat că, în ordine sociologică, toate problemele trecute în revistă sunt dependente de această problemă a vieţii spirituale totale. Pentrucă structura, de care ne vom ocupa mai jos privitor la satul românesc, este realitatea generală care învăluește clasele de manifestări mai sus amănunţite. Problema acestei structuri e problema diferenţierii interioare a vieţii spirituale şi a felului acestei diferenţieri (prin care iau fiinţă diferitele clase de valori).

Sociologia spirituală, considerată în ansamblu, aduce acest punct de vedere pe de-asupra sociologiilor speciale ale religiei, moralei, artei, ştiinţei etc.

In lămurirea planului de lucru monografic, noi plecăm dela considerarea cadrului general al manifestărilor spirituale. Pe acestea le determinăm întâi în caracterele lor generale, deosebindu-le de alte clase de manifestări, pentru a le considera apoi în unitatea structurală a vieţii spirituale săteşti. O încercare de clasificare a lor, pornind dela aceasta, va avea să deschidă în urmă drumul spre îndreptarele amănunţite ale cercetării la teren.

PLAN GENERAL PENTRU CERCETAREA MANIFESTĂRILOR SPIRITUALE

CARACTERELE LOR GENERALE

Manifestările spirituale se deosebesc printr'o mare diversitate de forme. Câtă vreme manifestările economice alcătuesc în societate un mănunchiu coherent de fapte legate într'o unitate de destinaţie (împlinirea trebuinţelor de subsistenţă ale grupului: hrană, îmbrăcăminte, adăpost etc.), manifestările spirituale se răspândesc, fără vreo aparentă legătură între ele, pe un larg câmp al vieţii colective. Un cântec, o icoană, un joc, cunoştinţa unor constelaţii, reprezentarea unor făpturi ca Măestrele, un descântec sau o judecată morală sunt tot atâtea puncte risipite pe multiplele direcţii ale vieţii spirituale, a căror înrudire însă nu apare cu evidenţă şi nici nu sugerează fazele unui proces unitar, asemănător celui economic.

Ce leagă aceste fapte răsleţe şi care este caracterul lor comun?

In primul rând au comun faptul că ele aparţin deopotrivă unei vieţii unitare, că sunt ale unui grup social, care se exprimă prin ele. In al doilea rând — făcând un pas mai departe în aceeaşi direcţie — ele izvorăsc toate, deopotrivă, *dintr'o anumită atitudine a grupului social.*

Care este această atitudine? Faptele ne lămuresc.

Ce este un cântec? Este expresiunea, într'o anumită formă ritmică şi sugestivă, cu proprii legi de vieaţă, a unor stări sufleteşti. Prin ea, acestea dobândesc o vieaţă în grup, care se poate întoarce iarăşi spre vieţile individuale, pentru a le încânta şi vrăji, dar care rămân mai departe, în afară de ele, o podoabă statornică a grupului. Cântecul se desprinde astfel cu o realitate obiectivă în care grupul recunoaşte o valoare în sine, prin semnificaţia constantă pe care o leagă de el.

Iată acum o icoană: e un obiect în care grupul social a întrupat o anumită semnificaţie, legată pentru el de lumea văzută ca cea mai de preţ, a celor sfinte. Prin această semnificaţie, icoana însăşi dobândeşte, ca făptură obiectivă, şi un preţ în sine, care comandă oamenilor atitudini date: treci pe lângă o icoană îţi faci o cruce, îngenunchezi sau o săruţi. Tot acesta este cazul şi pentru o cunoştinţă a gru-

pului, b. o. aceea a unei constelații. Este un conținut reprezentativ, care pentru grupul social este o expresie a adevărului relativ la o clasă de lucruri, înfățișând ca atare un bun în sine ș. a. m. d. Fie că e vorba de obiecte, de acțiuni sau reprezentări, manifestări ca acestea de mai sus înfățișează, deopotrivă, o seamă de valori care par a avea centrul de vieață în ele însele. Astfel se arată a fi trăsătura generală a manifestărilor spirituale.

Intr'un asemenea înțeles, acestea se opun iarăși manifestărilor economice. Câtă vreme cele din urmă, ca obiecte sau activități continuu raportate la trebuințele de traiu ale grupului uman, nu au un preț în sine, fiind doar mijloace destinate satisfacerii acelora, manifestările spirituale poartă în sine prețul lor. Și unele și altele sunt ale societății, și unele și altele se desprind ca date obiective. Ele izvorăsc însă din două deosebite atitudini creatoare ale ei: în manifestarea economică grupul social procură, creează și organizează mijloace de traiu pentru el sau pentru instituțiile lui, în manifestarea spirituală el *valorifică lumea*. Prin ea, în societate și în jurul ei, apar lucruri sfinte și necurate, frumoase și urîte, adevărate sau nu etc., o lume nouă de imagini, de făpturi, de înțelesuri, judecate de grup ca având o existență în sine, dar în care se exprimă vieața în comun a oamenilor, în tendințele-i profunde.

După formula succintă care e aceea a teoriei monografice[1]), manifestările spirituale se definesc ca valori-scop și se opun, ca atare valorilor-mijloace ce apar în activitatea economică.

STRUCTURA SPIRITUALĂ A SATULUI

Caracteristica aceasta este generală și abstractă. Ea se raportă, ca și sumara analiză de mai sus, la fapte desprinse din desfășurările lor concrete și complexe, desfăcute de multiplele lor servituți.

In fața ei stau acum formele particulare ale spiritualității sătești. Asupra lor ne oprim, aci. Considerarea acestora va aduce dela început o schimbare de perspectivă în vederea faptelor. Alte realități se arată precumpănind acolo și învăluind mulțimea valorilor spirituale. Ele ne vor permite să adâncim pe o altă latură problema noastră.

In vieața concretă a satului, cele două atitudini pe care le-am desprins mai sus la baza manifestării spirituale și a celei economice, se

---

1). Prof. D. Gusti; V. și Traian Herseni: *Teoria Monografiei Sociologice* Buc. 1934. Studiu introductiv de Prof. D. Gusti; H. H. Stahl: *Tehnica Monografiei Sociologice*.

întâlnesc în fiecare moment și chiar se substitue. Cântecul unui taraf de lăutari — în care vedem o desfășurare de valori de artă populară — e și un mijloc de a agonisi vieața (pentru unii), bun valorificat economicește de alții care plătesc. Tot astfel, încă mai izbitor, e cazul sfeștaniei în mediul sătesc. Dacă, pe de-o-parte, ea înseamnă o mărire a potențialului religios al unui om sau al grupului social, pe de alta ea e menită, în înțelegerea țăranului, să-i aducă spor în lucrurile economice, în special în vite. Lucrurile stau așa — și trecem peste alte exemple — pentrucă toate aceste elemente sunt stăpânite de sensul și de sentimentul, puternic resimțit în sat, al unității vieții omenești.

Dar mai este încă ceva. Sentimentul acestei unități dă manifestărilor spirituale, în satul românesc, nuanțe și înfățișări care le sustrag în bună parte de sub imperiul unic al valorii-scop. In linia exemplelor de mai sus, vedem aci manifestări artistice (de decorație, de cântec, de joc) înțelese ca mijloace de *petrecere* (concept foarte complex) sau ca prilejuri de fală, de prestigiu social, uneori ca elemente cu destinație cultuală; ritul religios ca o tehnică pentru dobândirea anumitor foloase (sănătate, recoltă); cunoștința întâmplărilor naturii ca semne în legătură cu trebuințele (pastorale, agricole etc.) ale grupului; ș. a. m. d.

Asemenea fapte departe de a alcătui cazuri de excepție, atrag atenția asupra realității fundamentale a vieții spirituale. Derivarea — subliniată mai sus — a vieții spirituale din atitudinea de valorificare a societății dă o unitate formală manifestărilor sperituale. Această atitudine de valorificare este, însă, și ea expresiunea unui factor mai adânc, care dă manifestărilor spirituale și o înrudire substanțială.

Vieața spirituală, în întregimea ei, răspunde unei necesități de echilibru a grupului social, este expresiunea, în forme deosebite, dela societate la societate, a împăcării lui cu Lumea și cu Destinul. Prins într'o realitate care îl depășește infinit ca întindere, ca putere, și care în general i se arată ostilă, grupul social caută să o tălmăcească mintal, să-și găsească în ea punctele de sprijin, să încheie cu ea legăturile favorabile, să se apere de influențele-i nefaste și astfel să-și asigure modesta lui vieață. In acest chip iau naștere ca forme fundamentale ale vieții spirituale pe de-o-parte o seamă de reprezentări despre realitatea în mijlocul căreia trăiește grupul social, pe de alta un ansamblu de acte și practici — într'un cuvânt de rituri —, care îi organizează legăturile cu lumea astfel reprezentată. Reprezentarea Lumii și atitudinea rituală corespunzătoare, prinse într'o ambianță de temeri și de speranțe nemăsurate — caracteristică religiei — formează sâm-

burele originar (logic și istoric) al oricărei vieți spirituale. In jurul și din substanța lui s'au constituit apoi (un „apoi" logic) și s'au desvoltat formele cultului și clasele de valori, care trăiesc încă multă vreme sub stăpânirea funcțiunii vitale a întregului. Asemenea clase sunt chemate la vieață, unele spre a împodobi sau idealiza, altele pentru a răsfrânge sensurile realității fundamentale (personificate) sau a medita asupra lor, altele iarăși, pentru a judeca conformitatea purtării omului în raport cu ele. Astfel Arta, Știința, Morala vin să fixeze și să îmbogățească deosebitele aspecte ale raportului vital.

Ceea ce importă să subliniem e că aceste valori sunt susceptibile de a se detașa progresiv și de a se constitui în clase autonome. Ba chiar procesul acesta este procesul însuși de desvoltare al vieții spirituale: e un proces de diferențiere expresiv și pentru etapa de evoluție a unei societăți și pentru structura ei totală (sub-unități sociale, diviziunea muncii înlăuntrul grupului, raporturi demografice etc.) Căci clasele de valori sunt întotdeauna și pretutindeni în raport cu munca internă a societății, cu grupurile și subgrupurile ei structurale. Procesul de diferențiere al lor trebue văzut în această legătură și iarăși nu pe o singură linie de evoluție.

E caracteristic pentru vieață spirituală a satului românesc faptul că manifestările ei poartă semnul subordonării și integrării lor unor unități de interese concrete — casa, câmpul, pădurea etc., — direct legate de trebuințele de echilibru vital ale grupului social. In același timp însă mănunchiuri de manifestări se constitue în clase distincte chemate spre lumea valorilor autonome. E aceasta adevărat mai cu seamă pentru manifestările religioase, care și prin faptul legăturii lor cu o instituție-comunitate, se desprind mai puternic și prezintă un nucleu de spiritualitate pură, de adevărate valori-scop strânse în jurul reprezentării Divinității. Alături încearcă să se formeze, pe câteva direcții principale, și alte clase de valori, care rămân însă, mai mult sau mai puțin, la umbra și sub tutela vieții religioase.

Momentul acesta e deosebit de important pentru spiritualitatea sătească: de o parte stau întreguri de manifestări, legate de funcțiunile vitale ale grupului social sau roiuri de fapte legate de unități structurale prin concepte teleologice mai largi, cum sunt acelea de „bunăstare", „sănătate", „spor", ș. a., de altă parte stau clase de valori în formațiune. Și unele și altele sunt nelipsite în determinarea fizionomiei spirituale a satului. Astfel nici cercetarea nu le poate nesocoti:

In 1931, la Cornova, căutând să prindem conținutul vieții spirituale în formele ei proprii de manifestare (o morfologie spirituală a satului) am încercat o clasificare a faptelor după *categoriile de valori*, străduindu-ne să determinăm aceste categorii, după moment și loc, prin considerarea valorilor cardinale ale societății. Astfel prezența în desfășurarea vieții sătești a unor valori ca: sfânt, frumos, bine, adevăr, ne-a îndrumat la alcătuirea paralelă a unor clase de manifestări: religioase, artistice, morale, de cunoaștere (mitologie și știință). In toate aceste clase, care cuprindeau, în mod inegal, reprezentări, acte și agenți, noi vedem *lumi de valori* cu legislații proprii. In cadrele lor, cercetarea urmărea deopotrivă formele de manifestare și grupurile umane care le susțin. Totuși câmpul vieții spirituale sătești nu putea intra fără rest în aceste categorii. Unele fapte, mai cu seamă întregurile nediferențiate, ridicau însemnate dificultăți în calea acestei clasificări.

Se cerea deci aci, considerarea și a unui alt punct de vedere complimentar. Un asemenea punct de vedere îl oferă raportarea manifestărilor la unitățile structurale ale grupului [1]).

Alături de el, realitatea sătească mai aduce însă, — impune chiar — și un al treilea punct de vedere, ca derivând din înțelegerea însăși a structurii spirituale a satului. El stă în privirea *întregurilor* active, ceremoniale etc., în care pot fi urmărite manifestările.

Fiecare din aceste puncte de vedere e de neînlocuit. Cel dintâiu e punctul de vedere sistematic. El privește manifestările spirituale în ceea ce sunt *ele*, în forma lor specifică de vieață, adică decorația ca decorație, dansul ca dans, cântarea ca muzică, descântecul ca descântec, reprezentarea ca reprezentare etc. Poate fi numit acesta și un punct de vedere analitic spiritual. El pornește dela identificarea și circumscrierea marilor clase, pe temeiul înrudirii valorilor conținute, pentru a coborî apoi, la genurile și speciile fiecăreia (astfel dela știința naturii coboară la meteorologie și de aci la cunoștințele și reprezentările despre ploaie sau despre vânt; tot așa: dela artă la literatura populară, de aci la poezie, dela poezie la doină etc.).

Cel de al doilea punct de vedere, structural-social, privește manifestările spirituale legate de anumite unități structurale, cum sunt familia sau gospodăria, neamul, ceata de feciori, satul etc. și le concepe

1) D-na Ștefania-Cristescu Golopenția a utilizat cu succes acest p. d. v. integrând la Drăguș o seamă de manifestări spirituale — rituri și credințe — în funcțiune de o anumită unitate structurală: *Gospodăria*. D-sa s'a gândit în urmare, la posibilitatea unei întregi clasificări a spiritualului din acest punct de vedere, ceea ce a și încercat în introducerea planului de lucru al D-sale.

ca expresiuni ale formei şi trebuinţelor lor de vieaţă. Aşa bunăoară, gospodăria, care este una din unităţile cele mai puternice şi mai vii ale realităţii rurale, poate integra şi înfăţişa o seamă de manifestări spirituale ca izvorînd din activitatea sa şi exprimând formele sale de echilibru. Aci intră întreaga decoraţie internă a casei, anumite cântece, poveşti care sunt ale colţului dela vatră, apoi o sumedenie de credinţe şi rituri domestice, toate destinate să apere casa şi pe cei din ea de primejdii, de boale, să-i mărească bună-starea şi norocul, o vieaţă religioasă care o leagă de biserică, apoi o seamă de raporturi între soţi, între copii şi părinţi, între fraţi etc., toate având să circumscrie domeniul mai restrâns al moralităţii domestice, în sfârşit o seamă de cunoştinţe positive, privind mersul şi condiţiile de succes ale gospodăriei. Legătura unor manifestări cu un grup de oameni fiind esenţială în cercetarea sociologică, o asemenea integrare, când izbuteşte să surprindă raportul viu dintre ele, permite să mergem adânc în realitatea socială.

Al treilea punct de vedere priveşte manifestările spirituale situate în întregurile lor funcţionale de vieaţă. Acestea pot fi întreguri active, cum e păduritul, agricultura, păstoritul, activităţile meşteşugăreşti: fierăritul, cojocăritul etc. Toate aceste activităţi integrează în desfăşurarea lor un mare număr de manifestări spirituale, care îşi au aci locul lor. Riturile agrare, bunăoară, se integrează organic în ansamblul muncii agricole, după cum riturile pastorale se situează în întregul activităţii pastorale; unele şi altele fixează într'o societate climatul şi tonalitatea activităţilor respective, ele dau formula de echilibru al acţiunii grupului uman. Punctul de vedere strict sistematic desprinde asemenea date, pe temeiul conţinutului lor, pentru a le apropia de clasele de valori respective. O astfel de operaţiune, când este exclusivă, dacă din punct de vedere tehnic poate aduce vreun folos, scade totuşi putinţa de pătrundere socială şi scade chiar din realitatea datelor respective.

Alte întreguri sunt cele ceremoniale, cum e nunta, înmormântarea etc. Aci iarăşi sunt prinse fapte spirituale în ansambluri semnificative pentru poziţia întregii societăţi. Nunta bunăoară este un fapt de o rară complexitate în care se resfrânge întreaga structură a satului şi se concentrează nesfârşit de multe manifestări artistice (podoabe, cântece, jocuri), magice, mitologice, religioase etc., dar care toate se desfăşoară aci în *climatul* lor, sub stăpânirea unei anumite semnificaţii de ansamblu. E important ca toate aceste fapte să nu fie rupte de aci, unde sunt ceea ce sunt.

Tot în ordinea unor asemenea întreguri — şi foarte apropiate de cele de mai sus — ar fi întregurile de vieaţă socială în sens de petrecere

sau de convenire, cum sunt şezătorile, horele, bâlciurile etc. unde de asemenea se găsesc prinse în forme specifice, sumedenie de fapte spirituale. Apoi sunt întreguri pe care le-am numi cronologice, pentru că cuprind desfăşurări concrete de vieaţă socială în cadre de timp determinate, aşa ar fi Crăciunul, Boboteaza, mai larg încă Câşlegile etc. Aci de asemenea sunt prinse — legate de semnificaţia totală a unităţii — numeroase elemente de vieaţă spirituală din toate categoriile de valori.

Dăm aci un şir de exemple, nu o clasificare completă. Insemnătatea celui de al treilea punct de vedere se arată lămurit. El oferă posibilitatea de a încadra manifestările spirituale, pe cele mai multe, dacă nu pe toate, în întregurile desfăşurării concrete a vieţii sociale. Aceasta le fixează şi locul şi semnificaţia pentru grupul social în care trăiesc.

PLANUL DE LUCRU ŞI CADRELE CERCETĂRII

Intrebarea ce se pune acum e care din aceste puncte de vedere trebue adoptat ca temeiu al cercetării? Pentru avantagiile sistematice şi pentru generalitatea logică pe care o aduce, socotim punctul de vedere al valorilor ca cel mai indicat în acest scop. El urmează să dea primele cadre ale cercetării în domeniul manifestărilor spirituale. Celelalte puncte de vedere au a-l întregi, fie alcătuind alăturea cadre nouă, fie statornicind perspectivele cercetării înlăuntrul claselor deja constituite. Punctul de vedere al valorilor e sigur şi rodnic în câmpul manifestărilor diferenţiate sau al întregurilor omogene. Acestea şi formează nucleul clasificării. Pentru manifestările bi- sau poli-valente, răspândite mai cu seamă fără vreo vizibilă legătură de sistem natural între ele, e valabilă şi cerută o clasificare pe unităţi structurale; în sfârşit, pentru întregurile nediferenţiate intervine cel de al treilea punct de vedere, al ansamblurilor.

Astfel avem la început, subsumând o seamă de manifestări conceptelor vii de frumos, sfânt, bine, adevăr, categoriile fundamentale ale vieţii spirituale: arta, religia, morala şi cunoştinţa (ştiinţă-mitologie), care formează şi cadrele principale ale cercetării.

Arta grupează, sub stăpânirea unei valori cardinale, o seamă de manifestări care în vieaţa satului par mai puţin strâns legate unele de altele. Deosebim aci chiar două sau trei grupe destul de singularizate. De o parte stau *podoabele* care sunt ale omului (portul) şi ale casei, şi casa însăşi: manifestări clasate de noi în categoria artelor decorative şi plastice şi în aceea a arhitecturei. De altă parte stau cântecele şi

jocurile și în al treilea rând poveștile și zicalele. Aceste două grupe din urmă rămân mai strâns legate între ele. (Sistematic am avea deci, în această clasă succesiunea următoarelor arte particulare: arhitectura, artele plastice și decorative, coreografie-mimă-teatru, muzica, literatura populară). Ceea ce face ca toate grupele de mai sus să fie încadrate în aceeași clasă și sub același tip de manifestare spirituală, e faptul că sunt alcătuite deopotrivă din ritm, simetrie, compoziție armonică și din tot ceea ce naște în acea mișcare interioară a sufletului care tinde spre împodobire și idealizare.

Religia e privită ca un ansamblu solidar de credințe și practici strânse în jurul ideii de sfânt. Intră aci formele cultului bisericesc și, alături, o seamă de date de tradiție locală religioasă privitoare la cultul sfinților, la zilele legate etc. Pe o zonă mai îndepărtată stau însă un nesfârșit număr de date de natură magică sau mixtă: magic-religioasă, rituri și credințe, care strict sistematic nu sunt și nu pot fi organizate fără rest, dar care vădesc o strânsă legătură cu unități structurale, ca gospodăria, atelierul etc. Ele au fost încadrate în întregul de vieață al acestora, b. o. ca *rituri domestice* magico-religioase prinse în marile concepte de echilibru ale vieții gospodărești etc. Alături de o clasă sistematică de manifestări religioase, stau astfel clase organizate pe alt criteriu, acela al unităților structurale. Acest criteriu poate strânge încă la marginea vieții religioase — *care în formele sale centrale se sprijină pe legătura continuă cu o instituție comunitate* — și alte clase de fapte, bunăoară în jurul profesiunilor, a stânii etc. Rămâne încă întrebarea dacă nu se poate uneori vorbi de existența, într'o zonă infrareligioasă, a unei clase deosebite de manifestări magice expresivă pentru unitatea satului și *legată* de prezența agentului magic sătesc: ghicitor, descântător, vrăjitor.

Morala se înfățișază ca un ansamblu de norme de purtare, de idei și de fapte care stau sub priveghere a ideii *de bine* (ca întrupări, judecăți sau înfrângeri ale ei). Distingem în acest domeniu, în primul rând, un cerc de fapte și norme cu o coloratură morală neted socială: buna cuviință. Pe o treaptă mai ridicată, stă, în vieața morală locală, sfera omeniei și a cinstei profesionale etc., a căror rațiune este iarăși socială. Pe o treaptă încă mai sus stau normele și faptele de mare răsunet colectiv: moralitatea familială, jurămintele, omorurile, lăpădările, blestemele etc., care toate sunt prinse puternic într'o rețea religioasă. Pe un intens fond religios stă și idealul moral al grupului.

Intreagă această sferă a moralității e alcătuită în satul românesc din manifestări în care elementul de *purtare* este precumpănitor;

este norma de purtare, este fapta care te integrează ei şi odată cu ea vieţii grupului social care şi-a fixat regulele *lui* de traiu. Aceasta apropie faptele morale de manifestările juridice ale grupului (de acelea care sunt ale *lui)* şi ridică o importantă problemă: aceea a suprapunerii celor două clase de fapte, rămânând astfel o singură categorie, categoria *faptelor de purtare* cu toate rezonanţele lor subiective, ca formă specifică în viaţa satului românesc. Privit dintr'un asemenea punct de vedere, întregul grup al faptelor morale apare absorbit într'o categorie regulativă [1]).

Mitologia şi ştiinţa populară însumează cunoştinţele grupului despre lume, despre întâmplările din ea, despre deosebitele ei regiuni. Este aci o reprezentare de întreg şi de amănunt, în care adevărul cuprins nu este singurul adevăr de verificare positivă, ci deopotrivă cel tradiţional, de credinţă, adevărul mitului. Distingem înlăuntrul acestei clase atâtea grupe de reprezentări câte categorii de fapte sunt deosebite în judecata grupului social: o astronomie (cerul), o meteorologie (văzduhul), o fizică a pământului, o botanică, o zologie etc.

Alături de aceste clase stă *limba*, ca ansamblu al formelor de expresiune prin care se comunică în societate toate aceste valori. Faptele linguistice se înfăţişează cu legi proprii de viaţă după care se organizează şi se desvoltă; astfel au în societate o realitate distinctă. Noi cuprindem în această rubrică, alături de graiu şi întregul sistem de comunicare prin gesturi şi semne, alcătuind o adevărată limbă nevorbită.

Deci: Religia (rituri domestice magico-religioase, rituri de construcţie etc.) — Mitologia şi Ştiinţa populară — Morala — Arta — Limba, fixează marile cadre ale cercetării în domeniul spiritual.

Ele nu epuizează însă întregul lui cuprins. Lipsesc de aci marile întreguri nediferenţiate, cum sunt *ceremoniile*, din care alcătuim o clasă deosebită, aducând astfel, în determinarea cadrelor de cercetare, utilizarea şi celui de al treilea criteriu de clasificare.

In fine, manifestările spirituale mai cer să fie considerate şi în ansamblul lor, şi anume întru cât alcătuesc un întreg organizat, în creaţiune de valori, ca expresie a unei acţiuni conştiente a grupului social. Este manifestarea *culturală* a acestuia, pentru susţinerea căreia, el îşi organizează institutele sale de muncă şi de difuziune a valorilor create. In satul românesc problema ia o înfăţişare particulară: întreaga activitate culturală este susţinută de Stat şi de marile lui

---

1) Punct de vedere al d-lui Tr. Herseni.

corporații culturale, în mod excepțional de particulari, iar întreaga vieață culturală a satului stă în încadrarea treptată a lui în cultura oficială, prin asimilarea valorilor acesteia. Toate aceste valori, acțiuni, institute ca manifestări *ale* vieții satului sau *în cadrul* lui, alcătuesc cuprinsul unei noi clase din domeniul vieții spirituale, aceea a manifestărilor culturale. Intâlnim aci institutele de cultură sătești (școală, cămin cultural etc.), gradul de instrucție al sătenilor, oamenii de cultură superioară ai satului etc., toate urmând a fi cercetate în cadrul unităților, fiind legate, în cazul satului, în primul rând de instituțiile oficiale.

Toate aceste grupe de fapte care caută să acopere cât mai în de aproape realitatea spirituală a satului în formele-i specifice, urmează să fie cercetate în amănunțimea lor, după planuri de lucru și îndreptare speciale. In linii generale cercetarea va avea să atingă, pentru toate, două etape. Una este tratarea *tehnică* a faptelor, bunăoară a limbii ca fenomen linguistic, a muzicii ca fenomen muzical, a jocului ca fenomen coreografic etc., necesitând cunoștința unor procedee de lucru speciale și deci intervenția specialistului (linguist, muzicolog, coreograf, teolog etc.). Această cercetare va trebui să ducă la constituirea *tipurilor*, a *genurilor* sau a *familiilor de fapte* în deosebitele domenii de valori.

A doua etapă a cercetării privește integrarea socială a faptelor. Aceasta este partea de muncă propriu sociologică și constă în utilizarea, înlăuntrul fiecărei categorii de valori, a celor două puncte de vedere complimentare considerate mai sus cu prilejul clasificării manifestărilor spirituale. Aceasta însemnează deci raportarea, în fiecare moment, a datelor cercetate la grupul de oameni care le poartă, și, în legătură: difuziunea faptelor în mediul sătesc. Astfel, bunăoară cântecele sunt ale grupurilor de vârstă, ale sexelor, ale grupărilor profesionale etc. In al doilea rând, însemnează iarăși situarea faptelor în desfășurarea concretă a vieții sociale. Astfel — ca un exemplu — manifestările de literatură populară trebuesc legate de locurile și de prilejurile în care apar și repartizate după ele: în șezătoare, clacă, priveghiu, horă, nuntă, acasă la gura sobii, la cârciumă, la stână etc. sau prinse în ciclurile periodice: Crăciun, Câșlegi, Paști, Rusalii. Ș. a. m. d. Este un repertoriu literar al clăcii, după cum este și unul al ciclului de Câșlegi.

Acestor două puncte ale cercetării urmează să se adauge și un al treilea care ar privi situarea faptelor în cercul lor de vieață regională (geografic).

Noi am indicat cele două etape ale cercetării în succesiunea lor logică, nu cronologică. Stă în arta cercetătorului să-şi organizeze în timp elementele investigaţiunii sale.

CONCLUZIUNILE SOCIOLOGICE

Care sunt concluziunile sociologice ce se pot desprinde dintr'o asemenea cercetare de ansamblu a vieţii spirituale? Material nu putem vorbi de ele decât la încheierea unei vaste anchete pe temeiul unor îndreptare ca cele de mai jos. Ele se încadrează însă într'o anumită problematică şi aduc răspuns la întrebări ce se formulează odată cu organizarea cercetării şi în spiritul ei.

Care sunt aceste întrebări? Ele privesc întâiu *structura* totală a vieţii spirituale a satului sau a grupului social cercetat. Am văzut mai sus problema structurii spirituale a satului pusă în legătură cu procesul de diferenţiere a valorilor. Intre un ipotetic stadiu primitiv, în care avem o spiritualitate polivalentă şi nediferenţiată şi unde activităţile spirituale sunt prinse în întreguri de interese vitale ale grupului social — şi între o diferenţiere totală a claselor de valori care îşi dobândesc finalitatea lor, avem o mulţime de forme intermediare. Unde se situează din acest punct de vedere grupul social cercetat? Deci gradul de diferenţiere, de constituire autonomă a categoriilor de valori spirituale este unul din răspunsurile pe care le vom căuta ca o concluziune la cercetarea noastră. Avem înainte o structură de vieaţă spirituală nediferenţiată — arhaică — sau avem o structură diferenţiată-evoluată? De care se apropie? Sau care este forma lui particulară de diferenţiere, dacă are una?

Aceasta ne duce spre a doua problemă. Diferitele feluri de valori, al căror ansamblu constitue vieaţa spirituală, intră oriunde în anumite proporţii, în determinarea ei. Această participare deosebită a valorilor la ansamblul spiritual stă la baza a o seamă de deosebiri de o largă importanţă. Ea duce la constituirea de *tipuri* diferite de spiritualitate după preponderenţa uneia sau alteia din categoriile de valori în întregul vieţii spirituale. Avem astfel cazuri de predominare, fie a vieţii religioase, fie a moralităţii, fie a artei sau a ştiinţei în vieaţa spirituală a unui grup social. Istoria ne dă exemple faimoase de societăţi cu spiritualitate estetică speculativă: vechii Greci, sau de societăţi cu spiritualitate morală: societatea puritană etc. A doua concluziune sociologică a societăţii o căutăm în acest sens.

In sfârşit o a treia concluziune priveşte o problemă de *stil spiritual* care ar fi propriu grupului social cercetat. Din arta locală, fie decorativă, fie muzicală, fie literară, din formele gândirii, din vieaţa morală şi religioasă, din mit, se desprind anumite atitudini care sunt comune, care se confirmă dela un grup de manifestări spirituale la altul şi se leagă de ceea ce este mai intim în ansamblul spiritualităţii grupului: sensul atitudinii lui în faţa vieţii.

Acesta este al treilea punct de descifrat în concluziile cercetării noastre.

Deci: *structura* (gradul şi forma diferenţierii), *tipul* (speculativ, estetic ,moral-practic, religios-mistic etc.) şi *stilul* vieţii spirituale sunt cele trei mari întrebări care închee investigaţia sociologică în domeniul formelor de viaţă spirituală ale satului românesc.

PLAN PENTRU CERCETAREA MITOLOGIEI ŞI ŞTIINŢEI POPULARE

1. In planul general de cercetare a vieţii spirituale în cadrul satului şi a ţărilor locale româneşti, un capitol este consacrat *mitologiei şi ştiinţei populare*. Intâlnim grupate aci datele locale ce pot fi subsumate categoriei cunoaşterii şi explicaţiei. Sunt încercările poporului de explicare şi reprezentare a întâmplărilor şi făpturilor naturii, care acopere distanţa dela astre până la firul de iarbă şi până la omul însuşi. Evident aceste încercări cuprind date de natură foarte deosebită, învecinându-se aci reprezentările emoţionale de făpturi supra omeneşti, care deschid drumul spre religie, cu observaţiile empirice care ne apropie de tehnică. Ele se întrepătrund aproape continuu şi dau o fizionomie particulară şi o realitate distinctă acestui grup de cunoştinţe populare. Astfel, capitolul acesta, pe care îl numim şi de *ştiinţă populară*, cuprinde şi mai mult şi mai puţin decât o ştiinţă. Cuprinde mai mult, pentrucă datele sale nu sunt cunoştinţe abstracte, despuiate de vieaţă, neavând decât o fiinţă rece intelectuală, ci elemente vii, determinante de acţiune, încărcate de culoare şi de intensitate emoţională. De aceea ele intră mai adânc şi sunt prinse mai strâns în ţesătura vieţii sociale particulare. Cuprinde însă şi mai puţin, pentrucă acestor date le lipseşte şi rigoarea şi coherenţa şi critica, caracteristice disciplinei ştiinţifice formate.

Aşa cum se înfăţişează, cu unitatea lor actuală în vieaţa satului, datele acestea alcătuesc, în totalitatea lor, o reprezentare a lumii, pe deosebite trepte de mentalitate, reprezentare cu care societatea îşi caută potrivirea în toate articulaţiunile sale. Raportul acesta e fundamental şi are un dublu sens. El poate merge dela societate spre reprezentare, proiectând în aceasta particularităţile grupului. El poate merge şi dela reprezentare spre societate, modelând formele de organizare sau de activitate socială după elementele de înţelegere pe care le cuprinde. In desluşirea acestui raport stă sarcina de căpetenie a cercetării în domeniul nostru. Cum elementele alcătuitoare ale reprezentării lumei pot fi de origine şi de vechime deosebite, cercetarea merge până la situarea lor în unităţile originare de înţeles, rezolvând vieaţa socială la un moment dat, pe planuri cronologice diferite, pe care s'ar aşeza reprezentări şi elemente sociale corespunzătoare.

2. Planul de cercetare comportă o parte de sistematizare logică a materialului şi alta de perspectivă sociologică.

A. In prima parte el va avea să circumscrie exact câmpul de cercetare. In extensiune logică, el cuprinde reprezentarea lumii în trei diviziuni principale: natura fizică, natura organică, omul şi vieaţa socială, cărora se adaugă, la sfârşit, un capitol pentru miturile cosmogonice. Fiecare din aceste diviziuni comportă la rândul său alte subdiviziuni, care, în economia planului nostru, caută să asculte nu atât de o logică exterioară, ci, pe cât posibil, de ideea aşezării făpturilor în reprezentarea locală.

I. In prima diviziune vom avea de cercetat:

A. *Cerul şi făpturile sale.*

B. *Cadrele de spaţiu şi de timp.*

C. *Văzduhul şi meteorii.*

D. *Pământul*

a) Loc, aşezare, sprijin; c) Adâncul Pământului şi focul;
b) Faţa Pământului; d) Apele,

căutând, într'un capitol final, să desprindem ceea ce ar putea fi în gândirea populară românească, principiile lumii fizice, altfel spus: stihiile făpturii.

II. In a doua diviziune, a naturii organice, vom urmări:

A. *Flora.*

B. *Fauna.*

III. In a treia diviziune — omul şi vieaţa socială:

A. *Făptura biologică a omului.*

B. *Sufletul şi vieaţa lui.*

C. *Vieaţa socială şi date de istorie tradiţională.*

Cu capitolul de mituri asupra originii Lumii (şi sfârşitului ei), încheiem marile diviziuni ale câmpului de cercetare.

In aceste cadre se va căuta mai întâi reconstituirea, în forma lor exactă, a reprezentărilor locale.

B. Aspectul sociologic al cercetării stă esențial în stricta localizare a datelor, care permite apoi raportarea lor funcțională la întregul social. Aceasta însemnează:

I. Difuziunea cunoștințelor și atribuirea lor înlăuntrul grupului social sătesc, adică urmărirea lor pe:

a) Clase de vârstă, sexe, grupări profesionale (dogari, ciobani, cărăuși etc.); b) desprinderea — dacă e posibil — a unui grup de cunoscători privilegiați pentru un anumit domeniu de cunoaștere.

Și unul și altul din cele două puncte ne duce la stabilirea, capitală din punct de vedere al cercetării sociologice, a legăturii dintre un grup de oameni și un grup de manifestări, îngăduindu-ne să considerăm pe acesta din urmă în funcțiune de cel dintâiu.

II. Situarea datelor în desfășurarea concretă a vieții sociale; cum se integrează cunoștințe și reprezentări în complexele vii ale societății (momente, ceremonii, activități profesionale). Sunt aci puncte de plecare și implicări în marile ramuri active ale grupului social.

III. Localizarea geografică a datelor, adică urmărirea răspândirii cunoștințelor și temelor mitice pe aria regională, națională etc.

Aci se deschid perspective de istorie culturală populară. Determinarea ariilor aduce elemente de inducțiune privitoare la straturile suprapuse din care s'a clădit prezentul popular, ca și la curentele care se încrucișează în el și în spatele cărora, de multe ori, stau vechi mișcări de populație.

Problema poate fi privită și mai larg dacă considerăm și de-o parte și de alta nu fragmente, ci întreguri. Pentru totalitatea societății, ansamblul datelor noastre fixează imaginea globală a Lumii și a Vieții, care închide în sine concepte fundamentale — de natură mai largă logică și geografică (regională, națională sau rasială) — și ideiforțe ce stau la baza rânduielilor de vieață ale grupului sau exprimă simbolic aceste rânduieli.

(Intră aci conceptele de spațiu și de timp calitativ, de lume finită sau infinită, de valoare a omului etc.).

IV. Ceea ce căutăm pretutindeni aci este nu părerea individuală (supusă aproximațiilor și oscilațiilor) ci cunoștința sau reprezentarea colectivă, deci constituită, tipică, susceptibilă de a fi verificată dela om la om. Aceasta are o realitate obiectivă și face parte din sistemul vieții sociale a unui anumit loc. Ea nu rămâne însă ca atare imobilă. Un proces lent preface neîncetat vechile concepții mitice ale poporului. Considerarea lui fixează un nou aspect al cercetării

sociologice în domeniul nostru. El este pus în discuţiune de însuşi titlul rubricei: mitologie şi ştiinţă populară şi se raportă la desprinderea cunoştinţei positive din magma mitică. Procesul se împlineşte originar prin acţiunea gândirii critice individuale — devenită apoi un bun colectiv — asupra materialului tradiţional şi pune în discuţiune tendinţa de diferenţiere şi constituire a valorilor ştiinţifice. Faptul se găseşte amplificat şi complicat în mediul nostru popular prin înrâurirea tot mai puternică şi necontenită a civilizaţiei urbane la sat.

Cercetarea în domeniul nostru va avea să facă discriminarea acestor factori şi să urmărească momentele prefacerii, care sub o aparenţă preponderent logică, angajează realităţi adânc sociale.

3. Metoda de cercetare rămâne în primul rând ancheta personală, pornind însă, pe cât e posibil, spre a nu pierde legătura cu concretul unei societăţi, dela obiecte (plante, animale, pietre etc.), obiceiuri, locuţiuni verbale etc. Informaţiile rămân să fie continuu verificate şi confirmate la mai mulţi informatori. In această materie nu trebue uitat că, în general, informaţia unuia este informaţia nimănui. Producţiunile de literatură populară (basme, snoave, cântece) sunt utile pentru confirmarea temelor sau pentru înţelegerea formelor mateă.

Una din condiţiunile fundamentale ale cercetării în acest domeniu este însă de natură morală: informaţia corectă şi exactă: corectă şi exactă nu numai în privinţa conţinutului său material, ci cu privire şi la informator, la locul şi data informaţiei. Cele mai mari dificultăţi pot proveni dintr'o atribuire sau o localizare greşită a datelor, fie din neglijenţă, fie din faptul minimizării importanţei lor şi a inventării amănuntelor. O lacună în informaţie e mult mai util să fie recunoscută, decât să fie întregită prin date de fantezie.

Ca procedee ajutătoare menţionăm cu folos statistica în probleme de difuziune a reprezentărilor înlăuntrul unui grup social, aplicată însă nu la totalitatea membrilor — ceea ce ar fi oţios — ci la un număr mai restrâns din ei, aleşi la întâmplare însă în intenţia categoriilor pe care le urmăreşti. Vin apoi hărţi (harta cerului locală), cataloage, (catalogul indicaţiilor cronologice locale după constelaţii şi astre), grafice şi scheme etc. (v. a noastră Reprezentarea Cerului la Drăguş).

Conducerea anchetei revine însă în sarcina unui plan de lucru bine organizat.

I. NATURA FISICĂ.

A. *Cerul şi făpturile sale.*

a) **Cerul**
b) **Soarele**
c) **Luna**
d) **Constelaţiile**
e) **Stele-comete-meteoriţi**
f.) **Zodiile Probleme de ansamblu**

a) **Cerul.**

1. Ce este şi cum este reprezentat (bărbat? femeie? etc.) Familia Soarelui ca o piele întinsă? etc.). Din ce este făcut? Pe ce se sprijină? (Pe patru stâlpi de argint, ne spune o colindă din Buzăul ardelean; pe spatele unui uriaş etc.). Cât este de departe? şi în toate punctele deopotrivă? Câte ceruri sunt? (3, 7, 9).

2. Cum se poate ajunge la cer? scară, copac înalt până la cer. Se deschide cerul în vre-o zi din an şi pentru cine? Se lasă cerul vre-o dată mai jos? Colinde şi basme cu călătorii la cer.

3. Caracterele cerului: e cerul sfânt? Urme de veche divinitate a cerului.

4. Puncte determinate pe cer (sau zone): poalele cerului, înaltul cerului etc. Crucile cerului; toartele cerului. Cerul de zi, cerul de noapte.

b) **Soarele.**

1. Ce este şi cum este reprezentat cerul? (Ca o movilă, ca o sferă de cristal, (mamă, surori, fraţi etc.). Sunt mai mulţi sori? (cei trei sori?). Locuinţa Soarelui. Caii şi căruţa Soarelui. Tovarăşii Soarelui. Animale şi plante asociate cu Soarele (cocoşul? bivolul? floarea Soarelui? etc.). Călătoriile Soarelui pe pământ; rivalii şi duşmanii Soarelui.

2. Caracterele Soarelui: e sfânt? Ce precauţiuni ale omului decurg din acest caracter? Cum este agrăit Soarele? Vorbe şi acte neîngăduite faţă de şi cu el. Este el o putere binevoitoare şi binefăcătoare faţă de ţăran (plugar, cioban etc.)?

3. Mersul zilnic al Soarelui. Etapele lui. De unde vine dimineaţa şi unde se duce seara? Mersul anual al Soarelui. Cum sunt reprezentate punctele solstiţiale (răsărit de vară, răsărit de iarnă etc.)? Şi cum e înţeleasă continua pendulare a Soarelui între ele? (Moşnegii sau sfinţii care îi aţin calea). Cum este reprezentat acest mers în raport cu pământul?

4. Depărtarea Soarelui de pământ şi schimbările ei cu timpurile anului. Căldura, frigul. Cum vine căldura de la Soare? Felurile şi numirile ei (arşiţă, dogoare, soare cu dinţi etc.). Ce e lumina Soarelui şi cum vine dela el? Feluri de lumină (lumină de zori, lumină de amurg etc.). Umbră. Cum sunt interpretate excesele de căldură — arşiţele de pomină —? Greşala sau mânia Soarelui etc.

5. Puterea Soarelui. Domeniile în care se exercită. Cum este înfăţişată această putere în raport cu momentele zilei şi cu momentele anului. Scade puterea Soarelui seara? dar către solstiţiul de iarnă? Se vorbeşte de tinereţea şi bătrâneţea Soarelui şi în ce sens? Procedee de reînnoire a puterii Soarelui. Momente ceremoniale, atitudini colective, munci legate de poziţia Soarelui sau de vârsta sa în cursul anului.

Cine şi cum poate fura puterea Soarelui? Dar pe Soare însuşi? (Iuda, într'o colindă haţegană, smeii, într'un basm etc.).

6. Eclipsele de Soare. Explicaţia lor. Semnificaţia lor. Sunt vârcolaci de

soare? Ce precauţiuni trebuesc luate pentru apărarea şi salvarea Soarelui?

7. Prevestiri prin Soare: Soarele care se uită înapoi e semn de schimbare a vremii (Drăguş, Bran etc.). Prevestiri de incendii, războaie etc.

8. Poveşti, colinde, descântece, cimilituri privitoare la Soare. Simboluri solare şi motive solare decorative (pe blide, ulcioare, ouă etc.).

c) **Luna.**

1. Ce este Luna şi cum este înfăţişată? (făptură femenină, masculină, parte dintr'o fiinţă divină — ochiul lui Dumnezeu —?) Familia Lunei; prietenii ei; fiinţe ajutătoare. Calul Lunei. Locuinţa Lunei.

2. Cât de mare e Luna şi cât e de departe? Pe ce stă? Drumul său, ziua? noaptea? Schimbările drumului cu săptămâna, luna, anul.

3. Fazele Lunei. Care sunt aceste faze şi cât durează? Formule şi numiri tradiţionale (lună nouă, crai nou, lună plină etc.). Timpul cât nu e Lună. In ce zile apare sau se gată Luna? (Luni?...) Cât durează o lunaţie? Numiri pentru părţile vizibile ale Lunei în cursul fazelor (corn, burtă sau burduf etc.). Invocaţii şi apostrofe la adresa Lunei cu prilejul fazelor şi în special la Lună nouă.

Cum se explică fazele Lunei? Raportul între Lună şi lumina sa. Lumina Lunei este puterea Lunei? Cum se păstrează şi se pierde această putere?

4. Puterea Lunei: Asupra apei — cărările ei pe mare, razele sale în adâncul apei, Luna din adânc, ridicarea apei spre Lună. Inrâurire asupra sufletelor celor înnecaţi (pe lună-nouă acestea ies şi se plimbă pe malul apelor etc.). Asupra lumei vegetale: plante favorizate în creşterea lor etc. Asupra oamenilor: cu prilejul naşterilor — copiilor le fură somnul, îi deoache (remedii) — asupra femeii şi ciclurilor sale fisiologice — asupra îndrăgostiţilor, mesagii de dragoste purtate de Lună — în general asupra omului în cursul somnului. Ce sunt lunaticii? Ce însemnează „a avea capul în Lună?" Ce sunt „fraţii de lună" şi cum se desleagă?

Influenţa Lunei asupra actelor de magie. Apariţii favorizate de Lună.

5. Munci, momente ceremoniale şi atitudini ale grupului social dependente de schimbările Lunei. (b.o. o sărbătoare aşa de însemnată ca Paştele se determină în fiecare an după schimbările Lunei: prima Duminecă după Lună plină, după echinoxiul de primăvară etc. — semănatul grâului, tăiatul lemnelor pentru construcţie ş. a. se fac pe Lună nouă în anumite părţi etc.).

6. Eclipse de Lună. Ce sunt? Când se produc? Ce sunt vârcolacii? Unde stau şi sub puterea cui? Cum se ridică la Lună?

Ce semn închide eclipsa de Lună? (Războiu, revoluţie, epidemie). Intâmplări povestite.

Precauţiuni luate pentru salvarea Lunei şi îndepărtarea influenţelor rele ale eclipsei (acoperirea izvoarelor, imobilitatea femeii însărcinate). Furtul Lunei de divinităţi infernale. Legătura dintre eclipse şi fazele Lunei.

7. Petele din Lună. Ce sunt? Descriere amănunţită. Personagii: ciobanul, Cain, Fratele etc. Instrumente văzute. Făpturi teriomorfe: iepure, vulpe etc. Sunt petele neschimbate? Ce înrâurire au?

8. Prevestiri meteorologice prin Lună: Luna cu cearcăn, Luna cu un corn în jos etc.

9. Poveşti, colinde, descântece etc. privitoare la Lună. Motive lunare în decoraţia locală.

10. Raportul dintre Lună şi Soare. Frate şi soră, soţ şi soţie. Legenda

căsătoriei şi metamorfozei lor. Colinde şi basme locale privitoare la căsătoria dintre frate şi soră.

d) **Constelaţiile.**

1. Tabloul constelaţiilor cunoscute cu numele lor local:

Drum	Găină
Sfredel	Cruce
Car	Rariţă etc., etc.

Descrierea amănunţită, de către informator, a fiecărei constelaţii. Numiri speciale pentru părţi de constelaţii (b.o. mânerul şi vârful Sfredelului; Proţapul şi pogonicul Carului). Există, sau existau, în tehnica locală uneltele ale căror nume slujesc să desemneze constelaţii? (b.o. Rariţa, Cobilele?)

Identificarea lor pe harta cerului şi arătarea anotimpului în care sunt văzute local.

2. Ce sunt aceste constelaţii în reprezentarea locală? (b. o. Calea Lactee e Drumul robilor, în alte părţi e Drumul Sf. Ilie, apoi Podul pe care trec sufletele în Rai etc.). Legende în legătură cu făptura, numele şi particularităţile fiecărei constelaţiuni. Metamorfoze. Expresii locale în care apar numiri de constelaţii, cimilituri. Grupuri de constelaţii legate printr'o povestire unitară.

3. Mersul diurn al constelaţiilor şi numirea momentelor rotaţiei lor pe boltă (răsărit, prânz etc.). Particularităţi de mişcare (b. o. Carul merge îndărăt). Explicare.

Mersul anual al constelaţiilor. Ridicarea constelaţiilor spre zenit sau coborîrea lor spre orizont odată cu schimbarea timpurilor anului. (Carul b.o. este primăvara mai sus şi toamna mai jos). Dispariţia unor constelaţii cu totul din circuitul vizibil (b.o. Găina). Care şi de când până când? Explicaţie.

4. Luceferii: doi, trei sau mai mulţi. Numirea lor locală. (b. o. „Luceafărul de la vecernie, luceafărul dela miazăzi" etc.). Când şi unde răsar? Când şi unde apun? Intâlnirea luceferilor la o perioadă de timp. Işi schimbă locurile? Legende privitoare la Luceferi. Metamorfoza lor, în legătură cu doi fraţi (gemeni?) sau două păsări.

5. Munci şi momente sociale legate de apariţia şi dispariţia constelaţiunilor.

6. Pentru fiecare constelaţiune se va nota gradul şi precisiunea cunoaşterii înlăuntrul grupului social, ca şi răspândirea cunoştinţei globale în anumite clase sau vârste.

Felul în care cunoştinţa mişcării constelaţiilor intră în calculele practice, va forma obiectul unei atenţiuni speciale. Se va însemna ce constelaţiuni slujesc pentru indicarea timpului şi care, pentru orientarea în spaţiu. Se va încerca un tablou al îndrumărilor cronologice după mişcarea stelelor, ca şi unul al direcţiilor spaţiale, toate raportate la anotimp. Cui slujesc, mai cu seamă, aceste îndrumări?

e) **Stele, comete, meteoriţi.**

1. Mulţimea şi individualitatea stelelor. Raportul dintre stele şi sufletele omeneşti.

Stele mai mari, stele mai mici: cum se explică? In ce vreme e cerul bogat în stele? Substanţa stelelor. Depărtarea lor de Pământ. E aceeaşi pentru toate? Dar faţă de Soare, Lună? Cum stau stelele acolo sus? Se sprijină pe boltă, sunt lipite de ea etc. Raportul dintre stele şi bolta cerească. Ce sunt stelele şi din ce sunt alcătuite?

2. Se mută stelele din loc sau sunt fixe? Sunt unele fixe şi altele mobile? Ce este „stâlpul"? Au stelele vre-o mişcare regulată de rotaţie? In ce sens se face? Sensul acesta este comun tuturor sau sunt mai multe sensuri de mişcare? Numiri locale pentru sensurile mişcării (înainte, la dreapta, îndărăt etc.). Iuţeala mişcării este egală pentru toate?

Există şi o mişcare anuală a stelelor? o schimbare a înfăţişerii cereşti după timpurile anului? Cicluri de timp pentru mişcarea stelelor.

3. Strălucirea stelelor variază cu aceea a soartei oamenilor? Au stelele geniile lor? Raportul stelelor între ele: stele care merg împreună şi stele care se ocolesc. Raportul stelelor cu Soarele şi Luna. Există o familie astrală?

Legende cu transformări de oameni în stele (în special gemeni) şi invers: coborîrea stelelor pe pământ.

4. Atitudini faţă de stele (să nu le priveşti prea mult, să nu le numeri etc.). Inrâurirea lor: raza şi lumina stelelor ce vrăji favorizează? (apa la stele etc.).

5. Prevestiri prin stele. Schimbări violente ale peisagiului ceresc. Viziuni şi poveşti despre ele.

6. Comete. Numirea lor locală. Când au fost văzute? Ce întâmplări au urmat: războaie, revoluţii etc. Ce sunt aceste comete: sunt ele făpturi noi sau numai coada se adaugă unor stele dinainte existente? De unde vin şi încotro se duc? Povestiri de întâmplări reale sau auzite privitoare la comete.

7. Stele căzătoare. Ce sunt? Semnificaţiile lor (moartea unui om, dâra diavolului prin văzduh, prevestire etc.).

Forme deosebite: steaua singuratică, ploaia de stele. Cât durează? care este epoca lor?

Atitudine faţă de ele: îţi faci cruce? spui o formulă? exprimi un gând spre a se împlini? Te păzeşti a vorbi de ele? etc.

Povestiri de întâmplări reale cu stele căzătoare.

Reprezentări asociate: Sburătorul, smeul etc. Dâra de lumină a stelei care cade este interpretată ca sburător, smeu etc.

f) Toate aceste date vor avea să dea o icoană a cerului în reprezentarea locală. Considerată ca totalitate, ea pune, la rândul ei, o seamă de întrebări.

1. O primă serie de întrebări se raportă la semnificaţia de ansamblu a regiunii cereşti în gândirea grupului: ce reprezintă ea pentru omul satului nostru? O altă lume asemănătoare cu a noastră? O oglindă a vieţii noastre, dar amplificată şi purificată? Imaginea unei părţi a realităţii omeneşti, tehnica umană? („toate stelele sânt puse în formă de unealtă" — Drăguş) ş. a.

2. O a doua serie de întrebări se raportă la stăpânirea ce o are cerul asupra vieţii şi sorţii omeneşti. E problema **zodiilor.**

Configuraţia cerească la un moment dat determină însuşirile şi viitorul noului născut? Sunt stele norocoase şi nenorocoase sub care te poţi naşte? Ce sunt zodiile? Diferenţa între zodie şi ursită. Ce semne au zodiile şi câte sunt? Sunt cunoscute constelaţiile zodiacale? Cine ştie citi zodiile? Sunt în sat sau în împrejurimi cititori de zodii? Relaţii cu ei. Cărţi de zodii găsite în sat (regiune). Cine le citeşte şi pentru cine? credinţa în zodii înrâureşte activitatea omului local? etc.

3. O a treia serie de întrebări o pun elementele de rânduială, de ritmică, în general de încadrare a vieţii grupului social, pe care le aduce cursul local reprezentat al fenomenelor fizice cereşti. Cercetarea, lărgită şi amănunţită, formează obiectul capitolului următor.

O întrebare de încheiere ar putea privi coeziunea datelor de până aci, în sensul formării de către ele a unui capitol unitar de cunoştinţă populară (o astronomie populară?). Această chestiune însă, ca şi aceea referitoare la nucleul de cunoştinţă positivă cuprins aci, intră în problemele tratării.

B. *Marile Cadre.*

a) Spaţiul:	b) Timpul:
1. Plan orizontal	1. Timpurile zilei
2. Dir. verticală	2. Săptămâna şi luna
3. Zone calitative	3. Anul şi timpurile sale
	4. Calendarul

c) **Scheme numerice.**

Socotim aceste cadre ca formele cele mai generale ale rânduelilor de viaţă ale grupului în raport cu cursul, local reprezentat, al vieţii cosmice.

a) **Spaţiul.**

1. Care este schema spaţială a universului? Care sunt punctele sale de reper în plan orizontal? Numirea lor locală (Răsărit, Amiază etc.). Ce sunt ele: sunt simple direcţiuni spaţiale sau sunt regiuni materiale în care sălăşluesc anumite principii? (b.o. „ziua" este socotită în unele părţi ca venind de la Miazăzi, „noaptea", de la Miazănoapte etc.) Cum este reprezentat fiecare punct cardinal? Răsărit-Sfinţit-Miazăzi-Miazănoapte. Care este local numele generic pentru punct cardinal? Ca direcţiuni spaţiale, sunt socotite patru sau mai multe puncte cardinale? Se cunosc local două Răsărituri: Răsăritul de vară şi Răsăritul de iarnă? dar două Sfinţituri? etc.

2. Planul vertical. Care sunt punctele de reper în direcţiune verticală? Unde mergem în sus? Unde mergem în jos? Inaltul cerului e o direcţiune sau un punct fix?

Care sunt punctele de reper pe bolta cerească şi pe ce arc al sferei se găsesc ele? (La Drăguş, b.o. acest arc ceresc se întinde din Răsărit în Sfinţit şi este însemnat de punctele: prânz, amiază, vecernie). Numiri şi expresiuni locale privitoare la ele.

Regiuni ale Lumii: Regiunea „sub Soare". Există alta deasupra? Dar din jos de aceasta? Lămurirea unor expresiuni ca: „nouă ţări şi nouă mări" sau „capul Lumii" etc.

3. Zone calitative. Locuri bune şi locuri rele. Un catalog al locurilor însemnate în hotarul unităţii cercetate. Prin ce sunt ele marcate? (prin aruncături? răscruci? joc de iele? etc.).

Alte deosebiri spaţiale calitative: legătura cu grupul social naţional („de aceea tot ce mişcă în ţara asta: râul, ramul — mi-e prieten numai mie..."); legătura cu neamul particular care stăpâneşte: gospodăria, „curtea" e o unitate spaţial deosebită? Fapte care o pun în lumină şi care se sprijină pe ea: blestemul pe curte, măritatul pe curte etc.

b) **Timpul.**

1. Ziua şi diviziunile sale. Care sunt unităţile locale ale timpului şi cum se

integrează ele? Care sunt diviziunile locale ale zilei? Numirile lor şi fixarea lor în ciclul de 24 ore. (la Drăguş b. o. avem: dimineaţa-prânzul-amiaza-vecernia-seara-ale nopţii). Se cunosc două zile,- una lungă (de vară) şi una scurtă? Cum variază diviziunile cu aceste două zile? (Tot la Drăguş: în ciclul zilei scurte avem o etapă: prânzul, în ciclul zilei lungi îi corespund două: prânzul mic şi prânzul mare). Cum se numesc unităţile subdivizionare ale zilei şi care este cea mai mică din ele? (ceasul, clipa etc.) Datele acestea se vor exprima grafic, cu preciziunea pe care o comportă, într'o schemă de timp. Schema aceasta are puncte de contact cu schema spaţială? dar cu mişcarea local reprezentată a astrelor? dar cu ritmica vieţii sociale? (La Drăguş schema de timp: dimineaţa-prânz-amiază-vecernie-seară se suprapune perfect cu schema spaţială a arcului de cerc: răsărit-prânz-amiază-vecernie-sfinţit, şi are puncte de contact cu seria timpurilor de hrană ale plugarului).

Sunt în cursul zilei porţiuni calitativ deosebite de altele? Se vor preciza aci două concepte: miezul nopţii şi puterea nopţii. Amiaza (miezul-zilei) intră în ciclul calitativ al momentelor zilei? Sunt şi alte momente? — faptul zilei? faptul serii? — Există local vre-un sistem specific de măsurătoare a timpurilor calitative? Cântatul cocoşilor? altul? Cocoşul năzdrăvan sau voevodul cocoşilor.

Ceasul slab sau rău şi ceasul norocos sau bun. Cazuri povestite despre unul şi altul. Cum se poate înlătura cel dintâiu şi forţa cel din urmă? — Zile legate şi zile slobode.

2. Săptămâna şi luna. Numirea zilelor din săptămână. Ce puncte de contact are săptămâna cu cunoştinţele locale de astronomie (privitoare în special la fazele lunei)? Ce zone de timp deosebim în săptămână: începutul, sfârşitul...? deosebire între zilele săptămânei: ce lucrări sunt interzise sau recomandate în cursul lor? Deosebirea dintre săptămâni în cursul anului. Care este temeiul acestor deosebiri? Funcţiunea lor religioasă, economică etc.?

Luna. Numirea locală a lunilor. Raportul lunii cu săptămâna şi raportarea ei la cunoştinţele locale de astronomie. Ce fel de unitate este mai cu seamă luna, de vreme (meteorologică) sau de timp (cronologică)? Raportul dintre începutul lunii şi fenomenele lunare. Prognosticul meteorologic se raportă la durata de o lună, începând cu faza lunară, sau are valoare numai pentru luna civilă în care se produce? Calendare bătrâneşti privitoare la luni.

3. Anul şi timpurile lui. Se cunosc local timpuri ale anului? Numirile lor. Durata lor. Când începe Primăvara? Când se sfârşeşte? Dar Vara? dar Toamna? dar Iarna? Praznice hotar şi praznice miez de timp. Corespunde împărţirea timpurilor unei succesiuni a perioadelor de muncă socială? dacă da, care sunt aceste perioade de muncă? Care sunt praznicele care ritmează activitatea socială în cursul anului?

Când începe anul şi când sfârşeşte? In afară de data bisericească şi cea oficială a anului nou, există urme locale despre un alt început de an? (b.o. odată cu ieşitul la plug). Zile în care se urează an nou. Ceremonii cu care începe şi se sfârşeşte anul. Cum se socoteşte durata lui? Sunt fenomene de fizică cerească care o măsoară?

4. Calendarul. Punctele de reper ale calendarului local. Sunt praznice sau date convenţionale? Cu ce caracter se prezintă şi pe ce se sprijină? Cu ce caracter se prezintă duratele dintre praznice? Sunt acte recomandate sau interzise pentru perioadele de timp de după anumite praznice? Problema stilurilor. Sărbători respectate pe vechiul stil. Cunoscătorii locali ai calendarului. In vechime cine ţinea socoteala pentru rândul zilelor? Vechi instrumente servind de calendar.

c) **Scheme numerice.**

Cuprindem alături de cadrele de timp şi de spaţiu şi chestiunile privitoare la schemele numerice, adică la sistemele de numeraţie: număr de bază şi multiplii săi, care revin cel mai frecvent în ordinea obiectelor sociale. Exemple avem în sistemul chaldeian bazat pe 6, care ne-a dat număratul pe duzini şi sistemul orar, gradarea cercului, sau în număratul pe 5 (le sou) frecvent în micul comerţ francez.

Există în vieaţa grupului numere care revin, ele sau multiplii lor? Care sunt acestea? E un singur sistem de asemenea numere sau mai multe? Dacă sunt mai multe, ce domeniu e rezervat fiecăruia? E vreun sistem de numere magice? Se sprijină această schemă numerică pe o schemă spaţială? Pe care anume?

C. *Văzduhul şi meteorii.*

a) **Văzduhul**
b) **Vântul**
c) **Nourii şi ceaţa**
d) **Ploaia şi zăpada**
e) **Grindina şi furtuna**
f) **Fulgerul**
g) **Curcubeul**
h) **Vremea**

a) **Văzduhul**

1. Cât se extinde şi din ce este format? Ce este aerul? Raportul dintre aer şi văzduh. Are văzduhul mai multe regiuni? Vămile văzduhului. De ce este mărginit văzduhul?

2. Cine se poate urca în văzduh şi cum? Intâmplări din văzduh. Ce puteri stăpânesc văzduhul? Un zeu al văzduhului (smeul)?

b) **Vântul.**

1. Cum este reprezentat vântul? Om? femeie? Babă-bătrână? Legătura lui cu Baba-oarba; cu o babă surdă. Forme animale ale vântului: balaur, cal, şarpe etc. Familia şi casa lui. Ce sunt „porţile vântului"? Vistieriile vântului. Cum pune în mişcare aerul? Se atribue vântul şi altor cauze (b.o. mişcărei valurilor mării)?

2. Cum s'a iscat primul vânt? Poveşti şi snoave privitoare la primul vânt. Puterea vântului. Cu cine se măsoară vântul? Poveşti şi snoave privitoare la rivalitatea lui cu Soarele, cu gerul, cu focul. Odihna vântului. Precauţiuni pentru a nu jigni vântul.

3. Formele vântului: adie, trage, suflă, bate. Ce este boare? Vânturile locale. De unde vin obicinuit? Prin ce se anunţă? Semne de vânt. Vânturile dominante. Vânturi din direcţii spaţiale (de miazănoapte, de miazăzi) şi vânturi de anotimp (crivăţul). Soiuri de vânt, după locul de origine: vânt de la sărături, vânt dela lup, vânt dela boale etc. Există o clasificare a vânturilor făcută de ciobani şi alta făcută de plugari?

4. Vânturi rele: Vântul furios. Legătura vântului furios cu sufletele morţilor. Tradiţii sau legende locale referitoare la o vânătoare sau la o oaste sălbatecă. Formule de potolire a vântului furios (Doamne, iartă-l!). Blestemul care apasă asupra vântului.

Vântul magic. Vântul care poceşte. Ce înseamnă „a cădea în vânturi"? Holbura. Unde se stârneşte? Când? Ce primejdie aduce? Formule de conjurare.

5. Legătura vântului cu fluerul. Cântecul vântului; aria vântului. Legătura vântului cu flueratul. Se poate provoca vântul fluerând?

Cum se poate chema vântul? Procedee de acaparare a vântului. Persoane care îl acaparează. In ce poate fi ţinut vântul? (în burdufe, în nodurile unei sfori etc.). Păţănii povestite.

c) **Nourii şi ceaţa.**

1. Terminologie locală pentru diferitele forme de nouri (nouri, nourenci, nouri de ploaie, nouri de vreme tare etc.) Ce sunt nourii? Cum se formează? Din ce? De unde iau apa? Cine-i conduce? Există o turmă şi un păstor al norilor? Nourii şi balaurii.

Unde se găsesc nourii — departe — şi cum stau în înălţime? Coboară nourii pe pământ? Când?

2. Ce este ceaţa? dar burhaiul? dar pâcla? De unde vin şi cum se ridică? Are cineva putere asupra lor? Cu ce formule putem îndepărta ceaţa sau pâcla? Ce legătură este între apa râurilor şi ceaţă? (b. o. burhaiul se ridică de pe Olt, pentru Drăguşeni). Legătura între fum, ceaţă şi nour.

Ţări legendare (sau văi) cu pâclă, ceaţă. Ceaţă produsă spre a ascunde un om, o cetate, un oraş.

d) **Ploaia şi zăpada.**

1. Din ce provine ploaia? Din nouri? Din acte naturale ale unor fiinţe divine? Din scurgerea apei dintr'un lac ceresc? etc. Se sparge uneori cerul? Cine reglementează căderea ploii sau o conduce? E uneori ploaia personificată?

2. De unde vine ploaia local? Deosebitele moduri ale ploii: picură, burează, varsă cu găleata. Se poate stabili o legătură între aceste moduri şi felurile de nouri? In ce epocă plouă mai mult? Zile hotărîtoare pentru perioade de ploaie. Se pot cunoaşte dela începutul anului lunile ploioase? Calendarele bătrâneşti. Vechile calendare cu prognostice de meteorologie. Se găsesc în sat şi sunt ascultate? Cine le citeşte? etc. In ce zile ploaia e bine venită şi când nu? Care ploaie se usucă mai repede? (Ploaia de la Sf. Ilie?) Semne şi aruspicii de ploaie.

3. Seceta: cât trebue să nu plouă ca să se spună că-i secetă? Cauzele secetii: seceta ca pedeapsă pentru greşeli morale şi religioase; ca efect al acţiunii unui vrăjitor etc. Cei doi smei: unul de secetă şi unul de ploaie. Stăpânirea magică a secetei şi a ploii (procedeele magice respective — paparuda, caloianul etc. — se vor cerceta încadrate la riturile agrare).

4. Ploi nefireşti (când se îneacă cineva în apele din apropiere). Ploi de cenuşe. Ploi de foc. Ploi catastrofale provocatoare de potop. Reprezentări locale despre potop. Cauza lui. Ploaia cu soare. Legende şi snoave.

5. Roua şi bruma. Ce e roua? Când se produce? De ce dispare aşa de curând? La ce este bună roua? (medicamentaţie, magie etc.) Bruma (aceleaşi întrebări).

6. Zăpada. Terminologie şi forme: fulg, ninsoare, zăpadă, chiciură, ghiaţă etc. De unde vine şi ce legătură are cu ploaia? Cine aduce zăpada? (Sf. Nicolae? Moş Crăciun?...) Zile până la care trebue să fie neapărat zăpadă. Este uneori personificată zăpada? Ce e Omul de zăpadă?

Iarna de unde vine şi unde se duce? Semne de ninsoare şi de iarnă. Sunt nouri de ninsoare? Ziua întâia de ninsoare. Practici. Ninsoarea de primăvară: omătul mieilor. Cojocul iernii. Babele şi moşii iernii. Lapoviţă şi moină. Ninsoarea cu soare. Zile hotărîte pentru ninsoare (Sf. Trifon etc.).

e) **Grindina şi furtuna.**

1. Terminologie locală (grindină, piatră etc.). In ce epocă poate veni? Ce nouri anunţă grindina? Ce alte semne o însoţesc? Ce precauţiuni se iau? Cum se poate împiedeca sau sparge grindina? Rolul clopotului dela Biserică sau a lumânărilor dela Paşti.

Când este procedeul eficace? (Cât n'a pătruns grindina pe hotarul satului etc.). Ce este grindina? cine o poartă? Balaurul şi solomonarii. De unde vine Balaurul? de unde solomonarul? Ce este acesta? Cum conduce grindina? Rolul strigoaielor în chemarea grindinei. Cine trage clopotul? Din mandatul şi cu plata cui? Cum se explică acţiunea clopotului? Preoţi şi ţigani implicaţi în producerea grindinei. Povestiri privitoare la grindini.

Din ce parte vine, local, în mod obicinuit grindina?

2. Vremea rea sau **vremea**: e acelaşi lucru ca grindina? Care ar fi diferenţa? Prin ce se anunţă? Cum e privită de ţărani? Cum se păzesc ei de vremuri? Aprind tămâie în casă? Cine poartă vremurile?

f) **Fulgerul.**

1. Cuprindem aci chestiuni privitoare la fulger, la tunet şi la trăznet. Deosebirea locală şi atribuirea lor unor cauze diferite? Din ce provin şi cum se produc? Sfântul Ilie şi căruţa cerească. Tunetul e huruitul roatelor căruţii pe prundişul cerului etc.

Săgeata din fulger. Colecţie de asemenea săgeţi. La ce sunt folosite? Fulgerul din senin. Primul fulger sau tunet de peste an. Practici cu acest prilej. Fulgerul dela „cornul caprei".

2. Trăznetul ca pedeapsă divină. Ce se spune de copaci, de case, lucruri sau oameni trăzniţi. Tabuuri şi obligaţiuni de purificare. Precauţiuni luate ca apărare împotriva trăznetului. Obiecte care apără: băţul de alun, teiul protector etc. Animale legate de fulger şi trăznet. Plante.

3. Există o zi a trăznetului? Jertfe şi daruri aduse trăznetului. Zile închinate tunetului (Vinerea-Mare? Procopiile?) sau când are tunetul mai multă putere? (Sf. Petru, Sf. Ilie?) Când se împart trăznetele? (In săptămâna Paştilor?) etc.

g. **Curcubeul.**

1. Terminologie. Din ce este alcătuit? Ce sunt culorile lui, câte sunt şi cum se numesc. Ce este el? Metamorfoze: o fată prefăcută în brâu etc. E un mesager divin, un iniţiator în lumea stelelor? O punte de legătură între două lumi?

2. Părţile lui: capul, coada curcubeului. Cât se întinde curcubeul? Putem ajunge până la el? Se ridică dintr'o fântână? Pietre prin care bea curcubeul apă. Colecţii de asemenea pietre.

3. Puterea curcubeului (de a întineri, de a schimba sexul etc.) Recomandări în legătură cu ea. Puterea medicinală a primului curcubeu din an: influenţa lui asupra guşii şi a părului. Magia curcubeului.

4. Semne de vreme din curcubeu. Raportul culorilor din curcubeu şi înţelesul său de prognostic.

5. Invocaţii, formule, cimilituri, basme în legătură cu curcubeul.

h) **Vremea.**

Conceptul de vreme ca stare complexă a văzduhului. Deosebirea între vreme

şi veac. Semnele de vreme (în general). Legătură între cunoştinţa vremii şi a semnelor sale şi îndeletnicirea omului. Răspândirea acestei cunoştinţe în mediul agricol şi pastoral.

Trăsăturile fundamentale ale conceptului local de vreme: ce reacţiuni comandă el în grupul social: urări, precauţiuni magice, rugăciuni în legătură cu vremea.

D. *Pământul.*

a) **Formă, loc, sprijin**
b) **Faţa pământului**
c) **Adâncul Pământului — Focul**
d) **Apele**
e) **Stihiile făpturii**

a) **Formă, loc, sprijin.**

1. Locul Pământului în Lume: e în mijlocul ei? e într'o regiune lăturalnică? etc.

2. Forma pământului: e rotund? e plan? (circular, sau patrat sau altfel).

3. Sprijinul. Pe ce stă Pământul? Pe apă? Pe stâlpi — stâlpii lui Iuda —? Pe spatele unui peşte? Pe aer?

Cutremurele de pământ. Din ce provin? Sunt ele urmare a unei mânii divine? Sunt ele semn pentru întâmplări viitoare? Cutremure pomenite. Reacţiuni şi mijloace de pază.

Urme de o veche divinitate a pământului. Alte numiri pentru Pământ (vatră etc.).

b) **Faţa Pământului.**

1. Terminologie: Munte, măgură, deal, vale, cheie, pisc, poiană, şes, câmplung, ţară etc. Fixarea logică a termenilor.

2. Originea munţilor. Din ce sunt făcuţi? Formaţia rocelor. Urme despre lucrarea uriaşilor sau a altor fiinţe. Cât se pot urca munţii de sus? Vârfuri cu numiri legendare: Omul, Vârful cu dor, Doamnele etc. Forme ciudate: potcoava lui Solomon. Turnuri şi castele de piatră în munţi. Stânci roşii, stânci albe etc. Prăpăstii — jgheaburi — peşteri.

3. Sunt munţii fiinţe vii? Căciula şi haina munţilor. Stânci însufleţite (la anumite epoci fac anumite lucruri). Munţi care se bat cap în cap. Munţi legendari.

4. Locuri blestemate, stânci căzute, peisagii aride, gheţari, grohotişuri. Explicarea bolovanilor din văi şi a căderii lor primăvara. Locuri colorate.

5. Pădurea. Terminologie şi înţeles: Crâng, codru, pădure, dumbravă etc. Desişul pădurii, copaci diformi, blestemaţi etc. Poiene.

6. Populaţia muntelui şi a pădurii: Mama pădurii, fata pădurii, zînele, piticii, babele, Baba Dochia, „ăle frumoase" etc. Genii vegetale care locuesc în câte-un copac. Ecoul. Copaci sfinţi. Poveşti şi păţănii cu făpturile munţilor.

7. Dealuri şi văi. Dâmburi şi dolmene — morminte de uriaşi? (Asemenea dâmburi se găsesc în Dobrogea, pe valea Turcului la Bran, la Sebeşul de jos etc.). Depresiuni (covate).

Şesul şi pustia. Locuitorii ei. Pietrele, nomenclatură şi proprietăţi. Pietre năzdrăvane (care cresc, care se mişcă singure etc.).

c) **Adâncul pământului.**

1. Cum este reprezentat adâncul pământului? Căile spre el: gropi fără fund,

prăpăstii, fântâni etc. Se poate ajunge la el şi pe la marginea lumii? E acelaşi lucru cu tărâmul celălalt?

2. Lumea celuilalt tărâm: smei, mama smeilor, pajure etc.

3. Focul din mijlocul pământului. E acelaşi cu focul Ghehenei? Răbufneşte acest foc undeva pe faţa pământului? Ce e vulcanul? Flăcări călătoare, flăcări deasupra apelor.

4. Focul. Ce este şi cu ce caractere este înfăţişat? Este sfânt? Obiecte care nu se pot arunca pe foc. Focuri pregătite numai din anumite lemne. Focuri aprinse la anumite date. Focuri păzite spre a nu se stinge. Focul viu. Vechi procedee de aprindere a focului.

5. Lucruri ascunse în Pământ: Comori. Felurile comorilor. Comori blestemate şi altele. Balaurul păzitor de comori. Când „sar“ comorile? Cum se poate reţine flacăra lor? Cine poate desgropa comori? Poveşti şi păţănii cu comori.

Palate şi oraşe îngropate. Locuinţe în adâncul Pământului.

d) Apele.

1. Nume şi feluri: izvor, fântână, părâu, râu, bolboacă, baltă,... mare.

2. Originea lor; cum a venit apa pe faţa Pământului? De unde a izvorît şi a ajuns la formele de astăzi? De unde iese astăzi apa din izvoare, fântâni, râuri? Ape scoase din stâncă prin puterea unui om minunat. Ghicitorii de izvoare şi uneltele lor. Izvoare şi fântâni născute prin metamorfoză (izvorul meşterului Manole etc.). Cascade.

3. Ape medicinale, ape dulci, ape sărate, ape calde. Cum este înţeleasă acţiunea apelor medicinale?

Ape cu acţiune magică: apa neîncepută, apa moartă — apa vie, ape care se colorează etc. Apa sfinţită.

4. Izvoare, fântâni, lacuri sfinte sau minunate care în anumite zile se umplu cu apă (Fântâna Mănăstirii Brâncoveanu din Ţara Oltului, Ţinaria ş. a.).

Lacuri fără fund, lacuri care îneacă un oraş, o cetate.

Ape blestemate: râuri care intră în pământ pe o porţiune a cursului lor. (Pârâul Pojortii, Râul dela Zărneşti etc.).

5. Faţa şi adâncul apei. Faţa apei ziua şi noaptea. Duhuri care trec noaptea peste apă. Precauţiuni luate: se acopăr fântânile, izvoarele, nu se bea apă luată noaptea. Oglinda apei.

Fundul mărilor, lacurilor, fântânilor... Palate de cristal etc. Iepele sirepe din adâncul sau din smârcurile mării etc. Malurile mării şi ale apelor. Bătaia lor de către valuri. Ridicarea şi scăderea apelor (flux şi reflux). Explicaţia faptului. Grote şi văgăuni pe malul apelor.

6. Vieaţa apelor. Genii acvatice. Personagii mitice adăpostite în apă: zîne, balauri, drăcşori etc. Fiinţe rele care atrag şi îneacă pe oameni. Ochiuri şi vâltori. Formule de conjurare. Râuri care sunt făpturi omeneşti metamorfozate (Oltul, Mureşul). Legenda lor. Genii individuale ale râurilor.

7. Relaţiuni: respectul datorit apei. Interdicţia anumitor acte. Nerespectarea lor: supărarea apelor, blestemul lor, tulburarea apelor şi ascunderea lor. Incercarea de a le împăca. Daruri şi jertfe aduse apelor sau divinităţilor acvatice.

(In ordinea cercetării de mitologie şi ştiinţă populară, se vor indica aci numai punctele de plecare spre ritual, rămânând ca acesta să formeze obiectul unei alte ordine de cercetare. Aşa, b.o. la construirea unui pod, apa se simte jignită, pentru constrângerea la care este supusă. Se aduc jertfe pentru împăcarea ei. Se va

indica aci faptul şi ritul fără a se intra în amănunte. Reconstituirea şi analiza ritualului cad în categoria riturilor de construcţie).

8. Apa. Calităţile ei generale fizice şi magice.

e) **Stihiile făpturii.**

Se va căuta dacă în gândirea locală nu se reduc toate lucrurile la câteva, elemente principale, din care făptura lor ar rezulta şi care ar fi un fel de stihii ale lucrurilor. Se cunoaşte de localnici termenul de stihie şi ce înţeles are? Apa, aerul, focul, pământul sunt asemenea stihii, sau stihiile sunt înţelese ca fiinţe?

Se cunosc şi stihii ale timpului? Ziua, noaptea, zorile (zorilă), amurgul (murgilă) sunt asemenea stihii? Cum sunt concepute local aceste date ale timpului? etc.

II. NATURA ORGANICĂ.

Cuprindem aci cunoştinţe şi reprezentări privitoare la faună şi floră. Exceptăm pădurea de care ne-am ocupat în secţiunea precedentă, neputând-o despărţi de peisagiul muntelui. La floră şi la faună, accentul cade mai cu seamă pe specii. Intreaga secţiune comportă o puternică desvoltare spre latura practică a vieţii sociale, care în privinţa florei duce, în primul rând, spre o farmaceutică populară, iar în privinţa faunei, spre o şi mai complexă desvoltare de raporturi. Faptul este de încadrat într'o observaţie mai generală. Cu cât trecem dela realităţile depărtate ale lumii inorganice spre vieaţa organică şi apoi spre om, cu atât cunoştinţele şi reprezentările grupului — ca şi obiectele corespunzătoare — sunt mai bogat şi mai adânc angajate în practica vieţii sociale, până la punctul — cum este cazul pentru reprezentarea sufletului şi a etapelor vieţii omeneşti — de a fi întrupate în instituţiile societăţii.

Noi menţinem în continuare linia generală a cercetării noastre. Sistematic, capitolele de floră şi faună rămân incadrate aci, alcătuind cele două secţiuni ale reprezentării lumii organice. Tehnic, ele trebuesc încredinţate, însă, unor specialişti în botanică si zoologie, care, urmărind datele şi desvoltarea lor în practica socială, vor constitui o etno-botanică şi o etno-zoologie. Indicăm, în urmare, liniile mari ale cercetării ca şi aspectul ei sociologic.

A. *Flora.*

a) **Vom căuta întâi să circumscriem cercul cunoştinţelor locale.**

1. Categoriile locale ale florei în concepte populare (b.o. ierburi, flori, verdeţuri, bucate etc.). Numirea locală generică pentru plantă (dacă există).

2. Numirile individuale ale plantelor cunoscute (termen local şi termen latin). Descrierea lor (de către informator). Credinţe şi legende explicative privitoare la nume, formă, culoare, amănunte pentru fiecare din plantele cunoscute (Capul Sf. Ioan, Cinci-fraţi pătaţi, Rochia rândunicii, Sânziana etc., etc.) Un catalog al plantelor local cunoscute.

3. Analiza, în concepte populare, a plantei: părţile şi structura unei plante. Terminologie şi cunoştinţe locale.

4. Ciclul de desvoltare vegetală în concepte populare locale: numirea fazelor: sămânţă, colţ, mugur etc. Semnificaţia unor termeni ca: a lega, a da în noduri („sămănăturile încep să dee în noduri"), etc. Ce este „rodul" şi cum este conceput?

5. Vieaţa plantelor. Neamuri şi familii de plante (unele sunt surori, altele mamă

şi fiică etc. b.o. „mama sau ştima păpuşoilor"). Curtea florilor; adunări în anumite zile; Doamna ierburilor sau a florilor („Ileana Sâmzeana, doamna florilor şi-a garoafelor"). Graiul florilor. Cine îl cunoaşte şi cum se poate dobândi? Prevestiri prin flori (flori puse sub pernă pentru vise etc.). Flori care cunosc tărâmul celălalt şi prin care se poate ajunge la el. Poveşti privitoare la flori şi la vieaţa lor.

b) **Practici şi tehnici în legătură cu plantele.**

1. In această direcţie trebue căutată întâiu o clasificare a plantelor după întrebuinţarea lor de către grupul social. Bună oară:

Plante comestibile.

Plante tehnice şi magice:

plante colorante
plante textile
plante terapeutice (fierturi) etc.
plante afrodisiace
plante vrăjitoreşti
plante de pază magică (pelinul, leuşteanul, usturoiul).

Plante ornamentale şi aromate

Plante veninoase etc.

In continuare va trebui să rezervăm şi o clasă deosebită pentru plantele mitice, care, asemenea cu iarba fiarelor, trăiesc în basmele şi în închipuirea grupului social.

O asemenea clasificare trebue căutată cât mai apropiat de felul în care grupul social urmăreşte el însuşi deosebitele întrebuinţări ale plantelor, şi trebue înţeleasă ca o completare a punctului a. 1.

2. Se va nota la fiecare categorie şi pentru fiecare plantă în special însemnătatea momentului şi a tehnicei la culegerea ei. (Mai toate buruenile de leac se culeg, bună oară în Bucovina, în ziua de Sânzănii — 24 Iunie —. Unele plante se culeg dimineaţa pe rouă, altele la miezul-nopţii, altele seara înainte de sfinţitul Soarelui etc. Pentru unele plante, în momentul culegerii, nu trebue să se pronunţe niciun cuvânt ş. a. m. d.) Se vor nota şi alte precauţiuni: însuşirile personale şi de moment ale culegătorului, chipul şi locul în care trebue păstrată planta ş. a.

3. Formele întrebuinţării plantelor în diversele practici. Datele acestea care duc la alcătuirea unei farmaceutici populare, unei cromatici populare etc. pot fi cercetate — chiar mai firesc — în cadrul tehnicei populare.

c) In cercetarea sociologică, ceea ce ne interesează e nu numai întinderea şi natura acestor cunoştinţe şi reprezentări, ci şi

1. Difuziunea cunoştinţelor în grupul social şi determinarea — dacă este cazul — a unei clase de deţinători ai cunoştinţelor speciale şi chiar ai ierburilor. E posibil ca aceşti cunoscători să nu fie aceiaşi pentru toate categoriile de plante, b.o. unii pentru plantele textile şi colorante, alţii pentru cele terapeutice, alţii pentru cele vrăjitoreşti etc. Se poate întâmpla, iarăşi, ca uneori aceşti cunoscători să se găsească în afară de satul cercetat, în regiune şi pentru toată regiunea. Se va nota prestigiul de care se bucură în comunitate sau în regiune şi raportul lor cu ceilalţi oameni.

In ce priveşte difuziunea cunoştinţelor, ea se va cerceta, dacă e posibil statistic, pe categorii sociale (vârste, sexe, profesiuni). Se va sublinia, pe aceste direcţii, tendinţa de creştere sau de scădere a cunoştinţelor şi grupul de cunoştinţe ezoterice.

2. Aria de extensiune regională a datelor. Se va urmări această extensiune în mod deosebit pentru: nume, cunoştinţă (a obiectului), reprezentări asociate.

3. In al treilea rând, interesează şi măsura în care cunoştinţe şi reprezentări intră în vieaţa grupului social. Distingem în această privinţă trei trepte:

Implicarea lor în tehnica grupului;
Implicarea lor în practica magică;
Implicarea lor în practica cultuală.

In legătură cu ultimul punct, se pune problema culturilor vegetale şi a divinităţilor în formă de plante (dendromorfe) — vestigii.

4. O problemă, care interesează în special rubrica noastră de ştiinţă populară, este pusă de raportul dintre totalitatea florei locale şi flora cunoscută de grupul social: cât acopere cunoştinţa locală din realitate? Această problemă cere şi considerarea generaţiilor succesive ale grupului social.

B. *Fauna.*

Liniile cercetării sunt apropiate de cele ale Etno-botanicei.

a) **Cercul cunoştinţelor zoologice locale.**

1. Categorii populare locale pentru animale şi numirile lor (gângănii, dobitoace, dihănii etc.). Numirea generică locală pentru animale.

2. Numirile individuale ale animalelor cunoscute; descrierea lor. Credinţe relative la ele şi legende explicative, privind particularităţi şi amănunte în alcătuirea lor.

3. Cunoştinţe şi reprezentări privitoare la anatomia şi fiziologia animalelor (rânză, foale, pipotă, măruntaie etc. etc. — după clasele zoologice).

4. Ciclul de desvoltare organică în terminologie şi reprezentare locală şi după categoriile locale (naştere, creştere, metamorfoze naturale etc. etc.).

5. Vieaţa lor. Familiile de animale; petrecerea lor. Cântecul (păsărilor) şi graiul animalelor. Cum ajungi să-l cunoşti? Interdicţii în legătură cu ascultarea graiului animalelor. Cetăţi de animale (satul lupilor etc.). Stăpânitorul animalelor şi curtea lui de domnie. Crăiasa păsărilor, crăiasa peştilor etc.

Ştiinţa lor despre viitor şi putinţa de a prevesti a unor animale. Animale mesageri (în special dintre păsări).

Puterea omului asupra animalelor: prin inele vrăjite, plante, formule etc.

Animale mitice (balaurul, pajura etc.), metamorfozate, vrăjitoare, animale-oameni (pricoliciul). Animale legendare servind de emblemă.

Animale sfinte (porumbelul şi oaia erau la Drăguş considerate ca sfinte).

Migraţiuni periodice ale animalelor. Cauza şi locul unde se duc.

b) **Cum intră animalele, cunoscute şi reprezentate local, în vieaţa grupului social?**

1. Asocierea animalului cu omul: cum se organizează ea în concepte locale? — animale personale (câinele? calul?); animale de casă (pisica? şarpele casei?); animale de curte; animale îmblânzite etc., etc. Ce loc ocupă albinele, viermii de mătase? In altă direcţie, barza, rândunica, vrabia? etc.

Să se reconstituească, dacă se poate, cercurile concentrice pe care omul local aşează mulţimea animalelor, situându-le în raport cu casa, cu interesul şi cu afecţiunea lui, dela cele mai apropiate lui (oaia? boul? calul? etc.) la cele semidomestice, până la cele sălbatice şi răufăcătoare.

2. Conţinutul afectiv şi reprezentativ al acestor raporturi. Semne şi precauţiuni în legătură cu animalele. — Cum se înţelege animalul cu stăpânul său? Animale care înţeleg graiul omenesc. Cum îl înştiinţează de primejdii? Cum îl apără? Animale care aduc binecuvântarea în casă; animale care sunt piază rea pentru casa unde se află. Animale bine sau rău de întâlnit (iepurele? pisica? etc.). Apostrofe şi salutări adresate animalelor la prima întâlnire în cursul anului (când auzi cucul pentru prima dată etc.) Animale care vestesc recolta? care stau în grâu? Animale care trebuesc distruse sau arse etc.

In special pentru animalele de curte şi de muncă: Cum numeşte stăpânul pe animal? Cum îl strigă? Cum îndeamnă vitele la muncă? Cum le cântă? „Briolage". Cum le goneşte? ş. a.

3. In ce categorii de interese grupează omul animalele?

animalele de hrană şi procuratoare de hrană (se vor nota aci, în legătură, animalele care local sunt socotite intangibile: nu pot fi nici ucise nici mâncate — animale sfinte ca barza, rândunica. — Apoi animale socotite spurcate — cioara —. In general interdicţii alimentare privitoare la animale. Specii consumate de preferinţă. Specii consumate la anume praznice şi ceremonii etc.);

animale de pază;

animale de povară şi trăgătoare;

animale industriale (viermii de mătase);

animale medicinale (carnea, membrele lor etc. sunt vindecătoare);

animale asociate şi întrebuinţate în vrăjitorie (însemnătatea culorii animalului) etc.

Uneori acelaşi animal intră în mai multe din aceste grupuri. Se va urmări reprezentarea calităţilor pentru care el este prins în unul sau altul din ele.

c) Pentru precizarea aspectului sociologic al cercetării, se vor urmări, în linii largi, aceleaşi probleme ca pentru capitolul precedent (Flora, vezi pct. c.).

III. OMUL ŞI VIEAŢA SOCIALĂ

Omul şi vieaţa socială, aşa cum apar în reprezentarea şi cunoştinţa grupului local (sătesc sau regional) formează obiectul acestui capitol.

Datele le vom culege în trei diviziuni:

A. *Făptura biologică a omului.*

B. *Sufletul şi vieaţa lui.*

C. *Vieaţa socială.*

A. *Făptura biologică a omului.*

Cercetarea va căuta să reconstitue cunoştinţa locală tradiţională despre trupul omenesc şi despre funcţiunile lui, apoi despre boalele care îl lovesc, deci o anatomie, o fiziologie şi o medicină populară.

1. Părţile trupului — numiri şi reprezentări: capul, creştetul capului, părul, puterea părului (părul la bărbat, părul la femeie: de ce este obligată femeea să-şi păstreze părul lung?) Ochii; ochii albi şi ochii negri. „Ghiara" din ochi şi puterea

ochilor în legătură cu deochiatul. Nasul, urechile, gura, dinţii etc. Mânile (la Drăguş întâlnim: „mânile de la cot în jos sânt sfinte"); podul palmei, degetele, cotul etc. Picioarele, călcâiul, fluerul, şoldul, sexele, mijlocul etc. etc.

Organe interne — rărunchi, fiere, inimă (inimă rea, inimă bună), maţele, maţele pestriţe? etc. Vinele (dacă şi cum pot fi furate?). Sângele, saliva, apa din trup.

Valoarea acestor părţi şi organe din punct de vedere al puterii (magice) a trupului.

2. Funcţiuni: răsuflatul (ce este suflul?), bătaia inimei, mâncatul şi mistuitul etc.

3. Fazele în desvoltarea vieţii şi numirea lor (b. o. copilărie, tinereţe, bătrâneţe etc.).

4. Adăugăm aci şi datele privitoare la boale şi la remediile lor. Prin tratamentul pe care îl indică, ele sunt mai firesc integrate în capitolul tehnicei populare. Necesităţile cercetării le apropie însă de diviziunile de mai sus ale acestui capitol şi le trec deopotrivă în sarcina unui specialist, un medic dublat de un sociolog.

Vom urmări aci punctele următoare:

a) **Boalele local cunoscute** — nume şi feluri.

b) **Natura şi originea lor** — făpturi mitice înfăţişând boale sau cauza lor: ciuma, moroii, avizuca, ielele etc.

c) **Remedii.**

5. Pentru aspectul sociologic, se va cerceta difuziunea cunoştinţelor în legătură cu practicanţii locali ai medicinei populare (vraci, babe, moaşe) şi cu clienţii lor.

Se vor urmări, în legătură, şi cărţile populare cu subiecte medicale.

Se pun şi celelalte probleme ale planului general.

B. *Sufletul şi vieaţa lui.*

Schiţăm aci liniile generale ale unei cercetări care va avea să ne dea o psihologie a poporului, unde poporul este subiect (autor) iar nu obiect. Un plan de lucru amănunţit va fi dat mai târziu abia, după o mai largă strângere de material. Notăm capitolele mari.

1. Funcţiunile de cunoaştere. Simţurile omului: vederea, auzul etc. Inşelăciunile lor — părerile — închipuirea. Ţinerea de minte. Judecata şi mintea. Ce este mintea? (omul cu minte, omul fără minte, mintea bărbatului, — mintea femeii — expresii: „cap de femeie" etc. — isteţime, prostie; „mintea Românului cea de pe urmă".) Mintea şi norocul. Simţire — suflet — minte. Puterea de cuprindere şi limitele minţii. Puterea de cuprindere a minţii este în legătură cu curăţenia sufletească a omului?

Graiul.

2. Funcţiunile de prevestire. Presimţiri. Cazuri de presimţiri. Visele. Cum este înţeles visul? Tălmăcirea diferitelor visuri. (Se vor urmări şi diferitele cărţi de vise care circulă în sat sau regiune) etc.

3. Impulsuri, stări afective, voinţă. Urîtul, dorul, dragostea etc. Care este puterea fiecăruia? („Doru te'nvaţă a cânta — Foamea te'nvaţă a lucra") — Secatul, spaima. Tristeţea, bucuria. — Hotărîrea, încăpăţânarea etc. Patimi.

4. Firea omului (ursuz, văratic, drăgostos etc.)

5. Sufletul în legătura lui cu trupul. Inrâuriri reciproce. (Boli provocate de supărare: „I-au ars sau l-au secat supărările"; boli vindecate prin bucurii neașteptate etc.).

6. Soarta omului. Ursitoarele. Cazuri și legende.

7. Sufletul. Natura, chipul și originea lui. Sufletul înainte de naștere și după moarte (reprezentările dela acest punct, legate de riturile dela naștere și dela moarte și de după moarte, urmează să fie organic cercetate odată cu acele rituri).

8. Pentru întregul capitol, punctul de vedere sociologic stăruie, îndeosebi, asupra legăturii acestor reprezentări cu instituțiile, arta și vieața morală a unității sociale.

C. *Vieața socială.*

1. Conviețuirea. De ce trăiesc oamenii împreună? De când și ce folos au de aci? Cum e văzută vieața singuratică? Vieața pustnicilor; ce înțeles are?

2. Alcătuirile și rânduelile de căpetenie ale vieții împreună. Familia și gospodăria, neamul (gens), satul, „țara" etc. — Obiceiurile: nunta, botezul etc. Ce e obiceiul? De unde vine și dacă se poate schimba?

3. Raportul dintre bărbat și femee. Munci care se cuvin femeii și munci care se cuvin bărbatului. Ce sunt fătălăii? Superioritatea bărbatului asupra femeii? Care sunt consecințele acestei credințe în instituțiile vieții sociale.

4. Indeletnicirile omenești. Ciobanii, plugarii, dogarii, fierarii ,dascălul, preotul etc. Meseria și legătura omului cu ea. Cine a învățat pe oameni meseriile? Se pot înmulți meseriile sau rămân mereu aceleași? Meserii prețuite și disprețuite.

5. Clasele sociale și originea deosebirii dintre ele. Care sunt local aceste clase și cum sunt reprezentate local: săraci — bogați? sau iobagi — grăniceri — domni? Care sunt atribuțiile lor respective și raportul lor?

6. Neamurile. Mulțimea și diferențierea lor. Inmulțirea limbilor. A fost la început un singur neam sau toate sunt dela început? Neamul și limba. Care sunt caracterele unui neam?

Neamuri de uriași și de pitici. Neamuri de culoare. Cum se explică existența lor?

Ierarhia lor. Țiganul — Jidanul — Ungurul — Sasul — Românul etc. Cum sunt explicate însușirile naționale.

7. Organizarea politică a neamurilor: Impărățiile. Câți împărați sunt? (Doi sau mai mulți?)

8. Tradiții locale privitoare la trecutul satului și al regiunii. Cine trăia aci în timpurile cele mai vechi? O epocă mitică a uriașilor? Asezări mai noi de popoare; năvăliri; războaie; pustiiri. Epoci de pace în vechime. Lumea mai de demult. Bătrânii și tinerii.

9. Laturea sociologică e de tratat după indicațiile planului general. De subliniat însă, că problema difuziunii datelor înlăuntrul unității sociale are aci mai puțină însemnătate, toate aceste date, ca și cele din capitolul precedent, având un caracter de generalitate în grupul social. De aci și importanța legăturii lor cu instituțiile și atitudinile sociale.

*

Cu acest capitol încheiem lunga serie a datelor care privesc fenomenele și fápturile lumii văzute, așa cum se înfățișează aceasta, cu întrebările și cu tainele ei,

pentru mintea săteanului român. Trebue să adăugăm însă că „întreaga lui Lume" nu este cuprinsă aci. Ea e mai largă. Alături de lumea văzută, există pentru el altă, cea nevăzută, cea de dincolo, cu cei doi poli ai săi: ţara de lumină a împărăţiei lui Dumnezeu, cu sfinţii, cu îngerii şi cu duhurile bune ale ei, de o parte, iar de alta, ţara întunecată a diavolului. Intre ele: Valea plângerii. Toate aceste date sunt prinse într'un capitol de mitologie religioasă şi încadrate, în planul general de cercetare al manifestărilor spirituale, în grupul manifestărilor religioase. Acolo şi sunt cercetate. Ceea ce deosebeşte aceste din urmă date de cele amănunţite până acum, este şi un element de finalitate intelectuală, de mare însemnătate în viaţa socială; datele mitologiei religioase, spre diferenţă de cele ale mitologiei naturale, nu pot deveni niciodată date ale cunoştinţei ştiinţifice.

Dar unele şi altele stau alături în alcătuirea marei icoane a Lumii. Pentru întregirea ei rămân aci două serii de întrebări, acelea ale Începutului şi ale Sfârşitului ei, în legătură cu care stă şi chestiunea generală privitoare la rostul omului şi la valoarea vieţii.

Cu aceste întrebări, încheiem şi noi repertoriul problemelor de mitologie şi ştiinţă populară.

A. *Originea Cerului, a Pământului şi a făpturilor.*

a) **Starea dinainte de creaţie.**

b) **Materia creaţiei.**

c) **Agenţii creatori.**

d) **Procesul de creaţie şi ordinea lui.** (Ce s'a creat mai întâiu? Ce a urmat apoi? etc.).

e) **Epocile cele mai vechi. Potopul.**

B. *Epocile viitoare şi Sfârşitul Lumii.*

Prin ce se anunţă şi în ce constă? (Lupta Sf. Ilie cu Antihârţ, Judecata de Apoi etc.).

C. *Rostul omului şi valoarea vieţii.*

BIBLIOGRAFIE

Pentru orientare generală dăm câteva din lucrările mai cuprinzătoare:

W. MANNHARDT: Wald und Feldkulte 2 vol. ed. 1904; G. FRAZER: The golden bough. ed. 1912; G. FRAZER: The worship of the nature I. 1926; ABEL REY: La science dans l'antiquité 3 vol. în special, La science orientale avant les grecs. 1930; AL. H. KRAPPE: La genèse des mythes 1938.

Pentru materialul românesc sunt de consultat colecţiile şi expunerile semnate S. F. Marian; T. Pamfile; A. Gorovei; El. N.. N. Voronca şi în general publicaţiile de folklor ale Academiei Române.

Dăm pentru fiecare diviziune a cercetării indicaţii sumare de bibliografie specială.

I. Natura fizică:

TUDOR PAMFILE: Cerul şi podoabele lui după credinţele poporului român, Buc. 1914 — cuprinde şi bibliografia românească până la el. A noastră Reprezentarea cerului la Drăguş — în deosebi pentru metodă.

H. HUBERT şi MAUSS: Mélanges d'histoire des religions, ed. II 1929; E. BERNEA: Contribuţiuni la problema calendarului în satul Cornova — (în Arhiva pentru Ştiinţa, şi Reforma socială 1932); ION IONICĂ: Reprezentarea cerului la Drăguş, cap. Marile Cadre, în Monografia satului Drăguş;

T. PAMFILE: Văzduhul. Buc. 1916;

TR. GHERMAN: Meteorologie populară (observări, credinţe, obiceiuri, Blaj, 1928).

T. PAMFILE: Mitologie românească I — Duşmanii şi prietenii omului, Buc. 1916 — în special Desp. III şi IV (Pământul şi Apa); Mitologie românească II — Comorile — Buc. 1916 —; Mitologie românească III — Pământul — Buc. 1924.

II. Natura organică:

Pentru materialul străin:

EUGÈNE ROLLAND: Flore populaire de la France ou Histoire naturelle des plantes dans leurs rapports avec la linguistique et le folklore 12 vol. Paris 1896—1914. (vol. XII mans).

Pentru materialul românesc: ART. GOROVEI şi M. LUPESCU: Botanica poporului român. Fălticeni 1915 şi ZACH. C. PANŢU: Plantele cunoscute de poporul român (vocabular botanic, cuprinzând numirile române, franceze, germane şi ştiinţifice) Buc. ed. II 1929 — cuprinde şi bibliografie românească şi străină;

EUGÈNE ROLLAND: Faune populaire de la France; noms vulgaires, dictons, proverbes, légendes, contes et superstitions. Paris 13 vol. 1877—1911; S. F. MARIAN: Ornitologie populară şi Insectele în limba, credinţa şi obiceiurile Românilor 1903; M. GASTER: Rumanian Bird and Beast Stories. London, 1915; ARTUR GOROVEI: Credinţe şi superstiţii ale poporului român Buc. 1915; pentru cercetare poate fi utilizat şi chestionarul parţial al lui N. W. THOMAS, publicat în „Şezătoarea" şi după care a colecţionat Gorovei datele sale (se găseşte la sfârşitul volumului mai sus citat).

III. Omul şi vieaţa socială:

GR. GRIGORIU: Medicina poporului (Publ. Acad. Rom.).

T. PAMFILE: Boli şi leacuri la oameni şi păsări, etc.

T. PAMFILE: Povestea lumii de demult, după credinţele poporului român, Buc. 1913. Publ. Acad. Rom.: Sfârşitul Lumei, în Bibl. I. Creangă.

CUPRINSUL

Pag.

I. Problemele sociologiei spirituale — 5

II. Plan general pentru cercetarea manifestărilor spirituale — 11

1. Caracterele generale ale manifestărilor spirituale — 11
2. Structura spirituală a satului — 12
3. Criterii de clasificare — 15
4. Cadrele cercetării — 17
5. Obiectivele — 21

III. Plan special pentru cercetarea Mitologiei și Științei populare — 23

1. Probléma — 23
2. Planul de lucru — 27

Cuprinsul — 47

Capitolele de mai sus au fost încheiate în Iulie 1939.

BUCUREȘTI
BD. PR. MIRCEA, 10
TELEFON
3-72-46 — 5-51-83